

כתובת
מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד : 99794
טלפון : 08-214829
פקס : 08-216829

***

החוברת הו"ל בסיוע
משרד לענייני דתות
המועצה האיזורית גזר
עמותת מעייני ההתיישבות

***

©
כל הזכויות שמורות

תוכן הענינים

- 5 * מאמר מערכת
- 7 * ברכה על הגדל בצמר סלעים
תשובה על דברי הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א
מו"ר הגאון נאמ"ן ס"ט
ראש ישיבת כסא רחמים
- 10 * אם מותר להדליק נר חנוכה בשמן
שביעית
מו"ר הגאון רבי שלמה עמאר
שליט"א אב ביה"ד פ"ת
- 22 * נוסח הפרשת תרו"מ ע"פ שיטת מרן
הרב ש.ז. רווח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל
וי"ר המכון
- 34 * תשובות קצרות בהלכה
א. הפרשת חלה מעיסת הסופגניות
ב. הפרשת חלה מעיסת הבלינצ'ס והלחוח
הרב יצחק לוי שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ
- 35 * הזמיון בין הדלעת לדלורית
אגרונום שמעון אילוז נר"ו
רכז לשכת הדרכה
- 37 * תגובות
- * מהנעשה בביהמ"ד ובמכון

מאמר מערכת

נאמר בתורה בפרשת ראה "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה" (דברים יד כב).

ודרשו חז"ל עשר בשביל שתתעשר. (תענית ט א). וביאר הראב"ד (הובא ברבינו בחיי) היינו אם תעשר התבואה תזכה לעשר עוד שנים הרבה ובכך תתעשר.

טובה עשה הקב"ה עם בריותיו. בנהג שבעולם אם אדם יש לו שדה והוא מוסרה לאריס שיעבדה וישקנה ויטפל בה משעת חרישה ועד שעת קצירה, השכר שהוא נותן לו הוא גדול, שיש אריסים הנוטלים מחצה מן היבול ויש שנוטלים שליש מן היבול ויש שנוטלים רביע. ואילו הקב"ה משיב רוחות כדי שיבואו עננים ויורידו מטר, וכן מפריח טללים העוזרים לגידול הפירות, והוא נותן טעם ומתיקות בפירות, ואינו דורש מן האדם אלא חלק עשירי מן היבול. (תנחומא כי תשא יב).

בא וראה שאין מדתו של הקב"ה כמדת בשר ודם. שמדת בשר ודם היא לעבוד ולטרוח ובתמורה לזה מקבל את שכרו המלא מבעל הבית ומשתמש בשכר שקיבל כרצונו ובודאי שאינו משיב את השכר או תמורתו בחזרה לבעל הבית. לא כן מדתו של הקב"ה למרות שהוא נותן הכל ועושה הכל אינו מבקש תמורה כי אם עשירית בלבד, ובנוסף הוא משלם לנותן בחזרה עשרת מונים ממה שהוא נתן לו.

וכבר שאל רבי הקדוש את רבי ישמעל ברבי יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין (להתעשר)? אמר לו בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. (שבת קיט ע"א).

מצינו ביעקב אבינו שהפריש מעשרות כמו שנאמר בפסוק: "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", (בראשית כ"ח כב). ולא עוד אלא שאף את בניו עישר יעקב אבינו. שהפריש את לוי להיות עומד לפני השי"ת לשרתו. והיו לו יד' בנים כי גם מנשה ואפרים נחשבו לבניו כמו שנאמר "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו ליי" אבל מתוכם היו ד' בכורים מצד ד' האמהות ואין הבכורים מתעשרים כידוע, לכן הפריש רק אחד. (מעם לועז דברים ב' תרנא).

זכה יעקב אבינו ונתקיימה אצלו הבטחתו של הקב"ה עשר תעשר בשביל שתתעשר. "יעקב איש תם יושב אהלים" אוהלה של תורה, זכה יעקב אבינו והיה לעמוד התורה שהוא אחד מגי' יסודות העולם, בזה נתקיימה הבטחתו של הקב"ה, שאחר ויעקב אבינו עישר את לוי והפרישו לתורה ויראה זכה והתעשר בתורה ויראה הוא וכל בניו אחריו עד סוף כל הדורות.

ביה לאחר שזכינו להוציא לאור את הגליונות הקודמים של החוברת שבי"ה ונתקבלו באהבה ואהדה רבה אצל כל הלומדים, מגישים אנו את גליון מס' 3 של "תנובות שדה" והוא מסמל חזקה בעושהי"י להצלחת החוברת שהתקבלה אצל הלומדים בכלל ואצל לומדי תורת זרעים בפרט.

גליון מס' 3 עוסק בנושאים הבאים:

א. המשך הנידון בדין הברכה על הגדל בצמר סלעים, קיבלנו תשובתו של הגאון נאמ"ן

סייט שליטי"א על דברי ההשגה של מו"ר מורה דרכנו הגרש"מ עאמר שליטי"א. על דבריו בגליון מספר 2.

ב. בדין הדלקת נר חנוכה משמן שביעית, קיבלנו את תשובתו הארוכה והמפורטת של מורה דרכנו הגרש"מ עאמר שליטי"א. שכתב להתיר לכתחילה את ההדלקה של נרות חנוכה בשמן שביעית.

ג. נוסח הפרשת תרומות ומעשרות ע"פ שיטת מרן השו"ע. בתוספת שינויים קלים להקלת ההבנה. מאת יו"ר המכון הרב ש.ז. רוח שליטי"א.

ד. לאחר שהתקבל במכון שאלה מאחד המשגיחים בשוק הסיטונאי, אודות האפשרות לעשר מדלורית על דלעת, ביקש הצוות ההילכתי חוות דעתו של האגרונום שמעון אילוז נר"ו על הדמיון בין הדלורית והדלעת. ובעזרהש"י לאחר סיכום הענין והבאת הענין להכרעת גדולי הדור נביא את הדין והסיכום בגליון מס' 4.

בסוף החוברת מובא המזדור הקבוע "מהנעשה בביהמ"ד ובמכון".

ביקרא דאורייתא
המערכת

ברכה על הגדל בצמר סלעים

(תשובה על דברי הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א בגליון מס' 2)

אמר הכותב, קראתי בכל לב דברי הרה"ג עליון למעלה ידידנו הרב שלמה עמאר שליט"א, מר דיינא דנחית לעומקא דדיינא ומסיק לברך על גידולי צמר סלעים שהכל כדן גידולי מים.

ואנכי לא ידעתי איך ובמה הוכיח שנשתנה הסלע בטבעו ותכונתו ופנים חדשות באו לכאן ע"י עיבוד זה. ולכאורה לא נשתנה כלל במהותו רק שנתרפה על ידי העיבוד וריככו אותו ועשו מהמקשה רך. ומה שאמרו בגמרא דמפסיק צונמא היינו שרשי האילן אינם יכולים לחדור בצונמא מרוב קשיו, ולעולם אם היינו מפוררים את הצונמא לרסיסים היה הופך לעפר כעפר הארץ שראוי לזריעה.

וכן מבואר בש"ע יו"ד הלכות כיסוי הדם (סימן כ"ח סעיף כ"ג) שכל הדברים שהזרעים הנזרעים בהם מצמיחים הם בכלל עפר ומכסין בהם וכו' לפיכך מכסין בזבל ובחול הדק מאד וכו' ובשחיקת אבנים ובשחיקת חרסים וכו' (ועיין חוסי' חולין דף פ"ח סעי"א, ולפי האמור י"ל קושייתם דחרסית אינה מגדלת צמחים אבל אם נשחקה עד דק מגדלת צמחים ודו"ק). הא קנן דשחיקת אבנים מגדלת צמחים.

והוא הדין לסלע מעובד שנתרכך והפך לספוגי. שלא נשתנה במהותו כלום רק שהפך מקשה לרך. וכי תיסק אדעתין שאם שחק אבנים עד אשר דקו לעפר וזרע בהם וגידלו פירות וירקות לא נברך עליהם בורא פרי האדמה! והכא נמי דכוותה. וממילא קמה וגם נצבה ראייתנו מדין בירך על פירות האילן בפה"א יצא. שאע"פ שהאילן איננו אדמה רק צומח מן האדמה ונמצא שאינו אוכל פרי האדמה רק פרי הפרי (ועיין רש"י ברכות דף ל"ה ע"ב בד"ה זית איקרי וכו') מכל מקום האילן והאדמה חד הוא שגוף האילן הוא מעובד מן האדמה ע"י המעבד העליון ית"ש. ושפיר מברכין על פרי האילן בורא פרי האדמה בדיעבד. (וסימניך בפרשת כי תבוא ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'. והרי אין מביאין בכורים אלא משבעת המינים. ורובם ככולם פרי העץ הם גפן ותאנה ורמון וזית ותמרים, וקרי להו פרי האדמה.)

ובני"ד ברוכי נמי מברכין לכתחילה בורא פרי האדמה על גידולי צמר סלעים שהם ג"כ מיסוד העפר כמו אדמה ממש. ולא נוסף בהם דבר רק עיבוד וריכוך, ואפי' אם היה נוסף בהם משהו בדרך עיבודם בודאי בטל ברוב לגבי גוף הסלע שהוא עפר מין האדמה. והרי אפי' בגידולי מים דעת הגר"ש ואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי ח"א (סימן ר"ה בהערות לש"ע א"ח סי' ר"ד) שאין לפסוק שיברך עליו שהכל ויותר מסתבר לברך עליו ברכתו

הראויה, דסוף סוף מין זה הלא הוא פרי האדמה, ע"ש. (ורמוז בקצרה בשו"ת יהוה דעת הי"ן סימן י"ב). וטעמו דעיקר המין צמח מין האדמה ועכשיו ניטע או נזרע וגדל במים אבל עיקרו הוא מן האדמה, וכ"ש בגידולי צמר סלעים דסלע זה גופו אדמה הוא. ונהי דלגבי גידולי מים קי"ל לברך שהכל כדברי מרן הגר"ע יוסף שליטי"א, מכל מקום בגידולי צמר סלעים הבו דלא לוסיף עלה, וזה ברור.

ומה שהביא ידידנו הה"כ נר"ו זכר לדבר מדין כלי חרס שאינו נקוב שנחלקו בו הראשונים אם הוא יונק מן האדמה או לא, והרי כלי חרס הוא עפר מין האדמה שעבדוהו ע"י לישה ושריפה בתנור עד שנתקשה והיה לחרס, ולא אמרינן סוף סוף עפר הוא, עכ"ד.

הנה כלי חרס הנ"ל דינו כדין צונמא ממש שמפריע ליניקת הנזרע בו מן האדמה, שאינו יכול לחזור לשרשי האדמה ולינוק ממנה ובזה נחלקו הראשונים, אבל אם לקחנו כלי חרס זה ופוררנוהו שוב לעפר ונעשה מגדל צמחים אין ספק שדינו כאדמה ממש, ולא אמרינן פנים חדשות באו לכאן ודומה לזרע בכלי חרס. ואע"פ שכלי חרס זה עיקרו אדמה וכעת תזר לשרשו וזרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי, מ"מ מסתבר שגם בסלעים והרים כך הוא שנתקשו במשך הזמן וחזרו להתמרר ע"י עיבוד ונתרככו ונעשו כעפר ממש.

גם מה שהבאתי בענייני מדין כלי זכוכית למ"ד שבולעים הואיל ותחלת ברייתן מן החול, ודחה ידידנו הרה"ג הכותב נר"ו דהמחמירים סברי דכיון דהזכוכית יסודה מן החול נשארה בה תכונה זו ובולעת כמו כלי חרס - לא נעלמה ממני דחייה זו, ולכן ציינתי עוד לשבת דף ט"ז רע"ב, שנשתמשו בטעם זה דתחילת ברייתן מן החול גם לענין טומאה ע"ש. ועוד דהכא נמי מסתברא שנשארה בצמר הסלעים שהיתה תכונתו בו מתחילה, רק שנתרכך כעיסה ונעשה ראוי לזריעה, ותו לא מידי.

פש גבן מה שהערתי שגם בגידולי מים תהיה ברכתן בפה"א כי מתחת למיכל המים יש אדמה וקרקע עולם והו"ל כדין ספינה גוששת שהמיכל נוגע באדמה כמו שהספינה נוגעת בקרקע א"י,

ועל זה השיב לנכון ידידנו הרה"ג הכותב שליטי"א ע"פ דברי רש"י ותוס' (בגיטין ז:): דאיירי בספינה נקובה או בספינה של עץ או של חרס שהיא יונקת מן המים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה משא"כ בני"ד במיכל פלסטיק שהוא אטום סתום וחתום ואינו יונק מאומה. עכ"ד.

ודברי פי חכם חן ואנהרינהו לעיינין. אולם הרמב"ם בפיה"מ (חלה פ"ב מ"ב) ובחיבורו (פ"א מהלכות תרומות הלכה כ"ג) לא הזכיר כלל דאיירי בספינה נקובה או בשל עץ וחרס, והרדב"ז בפירושו שם כתב דאיירי בספינה של עץ שאינה נקובה, "וכי תימא כיון שהיא של עץ ואין בה נקב היאך יונק מן הקרקע, לא קשיא דאוירא כמאן דמנח דמיה וע"י האויר גדל כיון דספינה רויחא טובא, ותו דספינה של עץ מלחלת מן הקרקע כיון שהיא גוששת" ע"ש.

ולתירוצו הראשון אפשר דה"ה בני"ד שגדל מן האויר דהמיכל של פלסטיק נמי רויח, אבל

לתירוצו השני י"ל דשל עץ מלחלח מן הקרקע אבל של פלסטיק אטום סתום וחתום
 כדברי הרב נר"ו, ונראה שכן עיקר כתירוצו השני וכן דעת המשנה למלך (בפ"ב מהלכות
 בכורים ה"ט) שצ"ל הרב נר"ו.

ומכל מקום אין הדברים כפשוטם שהמים חודרים לספינה ומלחלחת מהם, דמסתמא
 עשויה הספינה מחומר קשה של עץ שלא יחדרו המים בפנים כלל, אלא כיון שהעץ ספוגי
 חודרים המים דרך הנקבוביות וגם מקבלים לחות מן הקרקע והו"ל כנזרע בעפר אי"י, מה
 שאין כן במיכל פלסטיק וכאמור.

ומכול מקום לענין הדין בגידולי צמר סלעים אני על משמרתי אעמודה שברכתן בפה"א,
 כל זמן שלא הוכח שנשתנו בטבען ומהותן לגמרי ופנים חדשות באו לכאן. ויש כאן
 כמה צדדים וצדי צדדים לברך בפה"א, שגם בגידולי מים הדבר שנוי במחלוקת כנז"ל,
 וגם פרי זה עיקרו מין האדמה כנז"ל, וגם סלע זה שנתרכך שם אדמה גמורה עליו.
 וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכ"ר. ולאפס הפנאי קצרתי
 והנלע"ד כתבתי.

[1] עיין בגליון מס' 2 במאמרו של האגרונום יהורם זנינו נר"ו, שבעולם המדע מוגדר הצמר סלעים
 כנייטרלי ואדיש לסובב אותו. ובשיתתו עם המזריח הארצי לגידולים כמצעים מנותקים ד"ר אלברט
 אבידן נאמר לו שההתייחסות אל הצמר סלעים מבחינה כימית הוא כמו אל אמבטיית מים. וכך הוגדר
 המצע אצל היצרנים במפעל "סלעים". וא"כ נראה שהוכח שהסלעים נשתנו בטבען ובמהותן ופנים חדשות
 באו לכאן. ולפ"י צ"ל שגם לדעתו של הגאון נאמ"ן ס"ט יש לברך על הנזל בצמר סלעים בריכות שהכל
 וכדעת מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א.

המערכת

הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א
אב בית הדין הרבני פתח תקוה

אם מותר להדליק נר חנוכה משמן זית של שביעית

הנה ראיתי בכרם ציון על שביעית, בפסקי הלכות שבסוף הספר (פרק י"ג אות ט"ו) שכתבו, אין להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, כיון שאסור להשתמש לאורה. וצינו שם שהוא מהרידב"ז ז"ל בפאת השלחן (סימן ה' ס"ט), וכן בתורת הארץ (פ"ח אות מ"ז). ובאמת שכן פסקו גם הגאון מוהר"מ אריק ז"ל בשו"ת אמרי יושר ח"א (סימן ק), ובשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ט), ופתחי שערים להג"ר ישכר בער ז"ל בשבת (כ"א ע"א) והובאו דבריהם בספרי חכמי דורנו הע"י אמן.

אלא שבגידולי ציון (אות ו) כתב שהגה"צ מוה"ר עזרא אלטשולר ז"ל העיר ע"ז מהט"ז (סימן תע"ג סק"ה) שהקשה מה מועיל הנר הנוסף (שמש) הא אכתי נהנה מנרות חנוכה דיש תוספת אור מהחנוכה, ותירץ דטעם האיסור ליהנות מנרות חנוכה, הוא כדי שיהיה היכר שנדלקו לשם חנוכה, או מטעם ביזוי המצוה, וכשמדליק נר אחד של חולין אצלה, לא שייכו שני הטעמים הני"ל ע"כ. ולפ"ז למנהגו שתמיד מדליקין נר נוסף אין סברא לאסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, (ר"ל דאחר שיש שמש דולק, מותר ליהנות לאורה, וע"כ מותר להדליק בשמן של שביעית).

והגרש"ז אויערבאך זצ"ל השיב לו לפי המגן אברהם שם (סק"ד) שאסור להשתמש לכתחילה אצלן, ופירש הפמ"ג דאסור אפילו כנגד השמש, וגם המשנה ברורה שחולק עליו, מ"מ להשתמש אצל כולן יחד שפיר אסור, וע"כ אפילו שאם יתקרב לשמש שפיר נהנה מרובי האור מ"מ עיקר ההדלקה הוי רק למצוה ולא להנאה.

ע"כ דהיות ואסור ליהנות לאורה כדי שיהיה ניכר שמדליק לשם מצוה ולא להנאותו, נמצא דכשמדליק בשמן של שביעית הוא מוכיח ההיפך דלצורכו מדליק, שהרי צריכה להיות רק להנאותו, דאם מדליק רק לשם חנוכה לא נחשבת ההדלקה לצורכו, וכמו דבעי בירושלמי (ריש מסכת ערלה) זית שנטעו להדליק בו בחנוכה, מה דינו לענין ערלה.

והגה"צ מוהר"ע אלטשולר ז"ל, חזר והשיב דמ"ש הרמב"ן והפמ"ג דחיישי שיראה שמדליקה לצורך עצמו, זה שייך רק בימים הקדמונים, שהיו משתמשים בנרות שמן ושעוה להאיר בבית וכו', אבל בזמן הזה שמשתמשים בלאמפא של גז, ויש חשמל (וק"ו בזמנינו זה), אי"כ אין מי שיחשוב שהדלקת נרות חנוכה במקומם נעשו לצורכו הפרטי, וכיון שיש גם נר נוסף (השמש), הרי אזדו להו כל החששות, וסיים בזה"ל: ובעיני הדבר ברור בלי ספק, עכ"ל.

והנה לא כתבו עוד בדעת הגרש"ז אוירבך זצ"ל אם קיבל דעתו של הרב הני"ל, או נשאר בדעתו הקודמת, ומ"מ מחברי פסקי ההלכות בכרם ציון לא הזכירו אלא דעת האוסרים בלבד.

וראיתי בתורת הארץ (פ"ח אות מ"ז) (בצילום מתשובות שהמציא לי ידידי הרב שניאור ז. רווח שליט"א יו"ר "המכון למצוות התלויות בארץ") ששם כתב, ונר חנוכה בודאי דאסור להדליק משמן של שביעית, דהא אסור ליהנות ולהשתמש לאורה ואע"ג דעושה בזה מצוה, מ"מ חשיב הפסד, וגם אם אין לו שמן אחר לקיים מצות נר חנוכה אסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, וכמש"ל אות מ"א, אחר כתבי זאת ראיתי שכ"כ הרידב"ז בפאת השלחן (סימן ה' סעיף ט) דאסור להדליק שמן שביעית על נ"ח דאסור להשתמש לאורה, עכ"ל. ובדבריו משמע דרק נר חנוכה אסור משום דאסור להשתמש

לאורה, אבל שאר נרות שהזכרתי לעיל אין איסור, כיון דמותר להשתמש לאורם וכו', וגם במדליק ביום כיון דיכול ליהנות מהם במקום אפל מותר. ולפענ"ד דגם הנרות הנז' אסור כיון דעכ"פ עתה אינו נהנה מהם כלל, ואדעתא דהכי מדליקם שלא ליהנות, ורק לכבוד בית הכנסת וכדומה. עכ"ל.

והנה לפי מה שדקדק הרב תורת הארץ ז"ל מהרידב"ז ז"ל דכל הטעם שאוסר להדליק נר חנוכה משמן של שביעית, הוא רק מפני שאסור ליהנות לאורה, אבל בנר של בית כנסת אפילו ביום מותר כיון שיכול ליהנות ממנו במקום אפל, א"כ בודאי דקשה קושיית הגאון רבי עזרא אלטשולר ז"ל הנז', דכיון דיש היתר ליהנות מנרות חנוכה ע"י הדלקת השמש שהוא נוסף על מנין הנרות של מצוה, וכבר התפשט מנהג זה בכל אתר ואתר להדליק שמש בנוסף לנרות, א"כ נרות חנוכה כנר של ביכ"נ ושרי ובפרט דיש כמה אופנים שמותר ליהנות מנרות חנוכה, וכדלהלן.

וגם מ"ש הרב תורת הארץ ז"ל, דהגם דעושה בזה מצוה חשיב הפסד, וטעמו משום דאסור ליהנות לאורה, דלכאורה אינו מוכרח, דמאחר שלמדו מהפסוק דתהיה כל תבואתה לאכול, שבא להתיר גם הדלקה בשמן של שביעית, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל ה"א) וע"ש ברדב"ז ובכסף משנה שהביאו למוד זה משם תורת כהנים (פרשת בהר סיני), א"כ מעתה אין הפירות של שביעית מיועדים רק לאכילה בלבד, כדכתיב כל תבואתה לאכול, אלא התירה לנו התורה להשתמש בפירות שביעית לכל צרכינו בין לאכילה ולשתיה ובין לסיכה ולהדלקת הנר, ואפילו לצביעה, וכמ"ש הרמב"ם שם, ורק תנאי התננה התורה בכל זה, שלא לשנות פירות מברייתן אלא לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות, ודבר שדרכו להאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל לא יאכלנו חי, וכן על זה הדרך וכמבואר ברמב"ם שם וכ"כ (בהלכה ו) שם שלא ליסוך יין וחומץ אבל סך את השמן וכו' ובהלכה ז כתב דלא יחסום תנור וכיריים בשמן של שביעית, ולא יסוך בו מנעל וסנדל וכו', ובהלכה ח כתב לא יתן השמן לתוך מזורה אלא מדליקו בנר, וכן בה"ט כתב, דברים שדרכן לצבוע בהן אע"פ שהם מאכלי אדם צובעין בהם לאדם, וכו', נמצא דהתורה התירה לנו להשתמש בפירות שביעית לכל צרכינו, ורק בתנאי שלא נשנה בהם מדרך השימוש הרגיל שלהם, וע"ש בנושאי כלי הרמב"ם ז"ל דכתבו מקורות דיניי הללו ושכולם נלמדו מהפסוקים, וכנראה שעיקר הטעם הוא משום דהשינוי בזה נחשב הפסד, והתורה אמרה לאכלה ולא להפסד.

נמצאנו למדים דמותר להשתמש בה לכל הצריך לאדם ובלבד שלא ישנה מדרך תשמישו, וא"כ זה שמדליק השמן בנר כדרכו רק שאינו מתכוון להאיר בו להנאתו אלא לכבוד ה' ברוך הוא, כמו נר של ביכ"נ ביום, או נרות חנוכה, למה יחשב הפסד, וכי אין לו צורך בזה, והלא צריך הוא לזה מאד וחפץ לעשות מצות חכמים להדליק נרות של מצוה לפרסם הנס.

והנה בדין הצביעה כתב הרדב"ז ז"ל שם (ה"ט) אמר הכתוב לכם לכל צרכיכם, (ואם באוכלי אדם התירו לצבוע לצורך האדם כל שהם דברים שדרכן לצבוע בהן, משום דזה צורך האדם) ולמה יגרע צורך של מצוה ונאמר דאם מדליק נרות למצוה ולא להנאה הוי הפסד. ולא מצאנו שאסור אלא כשמשנה מדרך השימוש בפרי, והואיל וזה מדליקו בנר כדרכו, רק שמטרתו לצורך המצוה, וזהו צורכו והוא שמח בו מאד, למה יקרא הפסד. והלום ראיתי למוה"ר הגאון מוהר"ב"צ אבא שאול שליט"א בשו"ת אור לציון ח"ב (פ"ב אות ז עמוד מ"ב) שהתיר להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית, והזכיר דעת האוסרים

בקצרה, וכתב דיש להתיר דשפיר חשיבה הדלקה לצורך ולא נחשב זה הפסד, וע"ש. ותבט עיני בשו"ת שבט הלוי להגר"ש וואזנר גאב"ד זכרון מאיר ב"ב, בחלק אורח חיים (סימן קפ"ד) דהזכיר שלשה גאוניו שהחמירו ואסרו להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, והם אמרי יושר (סימן ק), ושערי דעה ח"ב (סימן ט) וברי"ב"ז בפאת השלחן. דהוה ליה כהא דבכורות (י"ב ע"ב) דבהמת שביעית פטורה מבכורה דאמוריה עומדים לשריפה ורחמנא אמר לאכילה, ולא לשריפה.

והרב נר"ו כי דיש לעיין בזה, דכיון דמותר להדליק נר בשמן של שביעית כמ"ש בשביעית (פ"ח משנה ב), וברמב"ם פ"ה מהלכות שמיטה ויובל, דהנאה דומיא דאכילה, וכל שהנאתה וביעורה שוים מותר, ואע"ג דאסור להשתמש לאור חנוכה, מ"מ להרבה ראשונים אינו אסור אלא קרוב לנר אבל מרחוק שרי, ואע"ג דהב"ח מחמיר גם בנהנה מרחוק, וכן נוטה המגן אברהם, מ"מ לצורך לימוד מותר להרבה פוסקים, ובשערי תשובה (סימן תערי"ג) כתב בשם תשובת פני אריה (סימן מ"ז) דעצם ההנאה שיושב באור ולא בחושך הוא מותר שלא אסור אלא להשתמש לאורו, וכיון שכן מנא לן לאסור בכה"ג דעכ"פ הנאתו וביעורו שווה.

ע"כ דאע"פ שעיקר ההדלקה לצורך מצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו, וכמ"ש התוספות בשבת (כ"ד ע"ב) ד"ה לפי דהנאה המותרת בטלה לעיקר תכלית השריפה שהוא ביעור דרך מצוה שהוא אסור ביו"ט. מ"מ היא גופא מני"ל, דמ"מ גם איסור הנאת נ"ח הוא רק דרבנן, ודן שם בדברי הר"ז דמצוות דרבנן ליהנות ניתנו ובדברי הפוסקים, ובסוף דבריו כתב דצ"ע למה לא נתיר מצד שאר ההנאות, אם לא שנאמר שהן בטלות לגבי עיקר ההדלקה, ומ"מ כתב דכיון דשלשה גדולי הוראה הני"ל מחמירים, אנו נמשיך אבתרייהו אע"פ שאין טעמם ברור לנו, עכ"ל.

והנה אע"פ שהעלה להחמיר מפני שלא רצה לחלוק על אותם הגדולים שהחמירו, מ"מ רואים שגם הוא נוטה יותר להקל על פאותם עקרונות שכתב הגר"ע אלטשולר ז"ל להני"ל. והנה בשו"ת משנת יוסף (סימן כ"ו) גם הוא דן בזה באורך, והביא דעת גדולי הדור שעבר שאוסרים בזה, ואחרי זה הביא לדברי הרב שבט הלוי הני' דשדי בה נרגא מכמה טעמים וכנ"ל.

והרב משנת יוסף נר"ו אזר כגבר חלציו ליישב דברי המחמירים הני"ל. וכתב דאע"פ שיש כמה אופני היתר להשתמש בנר חנוכה, מ"מ כיון שאינו יכול ליהנות מהנר כדרכו לכל התשמישים אין זו הנאה כדרכו משמן שביעית, דאע"פ שהתירו להדליק בשמן של שביעית לא התירו אלא כדרך תשמישו, וכמו בענין אכילה ושתייה שצריך לאכול כדרך אכילתו ולא ישנה פירות שביעית מבריתן וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל ה"ב ג) שדבר שדרכו להאכל חי לא יאכלנו מבושל וכו'. והר"ש סיריליא ז"ל ביאר הטעם בזה, דכתוב לכם לאכלה, כדרך אכילתכם, וכן נמי בהדלקה דלמדו בתורת כהנים מהפסוק, "ותהיה כל תבואתה לאכול", תהיה גם להדלקת הנר, צריך שיהיה כדרך הנאתו כמו באוכל, וכשאינו יכול להשתמש בנר מקרוב, אין זו הנאה כדרכה, והוי כמו דבר שדרכו בבישול ואכלו חי שלא נהנה ממנו כל הנאתו הראויה, ה"נ נהנה ממנו רק מרחוק או רק לצורך לימוד, ולא נהנה כל ההנאה הראויה לבא מהנר והוי כמשתמש שלא כדרכו עכ"ל בזה.

ואמנם לא ידעתי מני"ל להרב משנ"י נר"ו דבעינן שיהנה מפירות שביעית בכל ההנאות הראויות ליהנות מהם, וזאת לא אמרה אדם מעולם, דא"כ אין לדבר סוף, ולא ראינו אלא שהקפידו שיהיה כדרך הנאתו ולא ישנו לבשל דבר שדרכו להאכל חי או להיפך, וכל

כיוצא בזה. אבל כשאוכל או נהנה כדרך אכילתו והנאתו של אותו הפרי, מנא לן האי דקאמר דבענין שיהנה כל מה שראוי ליהנות ממנו, ועייכ זה שהדליק השמן בנר כדרכו הרגילה בלא שינוי, רק שאינו נהנה ממנו בכל הנאותיו, אלא בחלק מהם בלבד, הלזה יקרא שינוי מדרך הנאתו, או שגרם הפסד לפרי של שביעית!!

וכעין ראייה לדבר אציין מה שאמרו חז"ל דמותר לצבוע בדברים שדרך לצבוע בהן, אע"פ שהם מאכלי אדם צובעים בהם לאדם, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל הי"ט) וכתב הרדב"ז שזה נלמד ממה שאמר הכתוב "לכם" לכל צרכיכם, והרי בודאי דאין זו כל הנאתו של אוכל זה, ועם כל זה התירו, ולמדו כן ממ"ש הכתוב לכם, ושי"מ דאפילו לצורך כל שהוא גם כן מותר ולא בעינן "כל צרכיכם" או כל הנאתכם אלא לכל צרכיכם, וכפי הצריך לכל אחד ואחד, אם רב ואם מעט יהנה ממנו, והעיקר שיהיה כדרך שנהנים ממנו בלא שינוי. ושינוי בהדלקה הוא אם מדליקו במדורה במקום בנר וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שם (הלכה ח) אבל זה שמדליקו בנר כדרכו, אין לאוסרו מפני שלא נהנה כל הנאתו הראוי ליהנות ממנו.

עייכ הרב משנת יוסף נר"ו ליישב דברי האוסרים ע"פ מ"ש הרב תורת הארץ ז"ל (פ"ח אות מ"ז) הני"ל, שאסור להדליק משמן שביעית נר של בית כנסת או נר זכרון וכיוצא בו, הגם דמותר ליהנות מאורם, כיון שאין מדליקין אותם כדי ליהנות מאורם, וגם בנר חנוכה אע"פ שיש אופנים שמותר ליהנות לאורה, מ"מ סתם הדלקת נר חנוכה הוא שלא ליהנות מאורה, והו"ל הפסד. ועוד דגם כשנהנה הרי מדליקים את השמש שעצם הדלקתו הוא כדי שלא יהנו מנרות חנוכה. עכ"ל.

וגם בזה יש לומר דנר חנוכה עדיף טפי מנר של בית כנסת ושל יארצי"ט וכדומה, דהנרות של ביהכ"נ שאסור הרב תורת הארץ ז"ל הוא בודאי כשהדליקו ביום, דבלילה הוא עשוי להאיר לביכ"נ וליושבים בה ברחמים, ובודאי דאין מי שיאסור בזה דלא יעלה בדעת שיגרע מהדלקת האור בבית. ומאחר ומדליקו ביום הרי זה לא עשוי לאורה, אלא לכבוד ולתפארת כדי לרומם את בית אלוקינו, וכ"נ בנר הזיכרון וכל כיוצא בו, אינם עשויים להאיר, אלא לעילוי נשמה, ובזה שייך לומר דלא נדליקו כדי להאיר, אבל נר חנוכה אע"פ שעיקר הדלקתו אינה כדי להאיר ליושבי הבית אלא לצורך מצותו, מ"מ הדלקתו הוא לצורך האור כדי שיראה אורו מרחוק לפרסם הנס, וכל זה הוא לסברת הרב תורת הארץ ז"ל דגם לדבריו י"ל דנ"ח קיל טפי. אבל כבר כתבתי לעיל דאיהו גופיה דייק מדברי הרידב"ז ז"ל דס"ל להתיר בנר ביהכ"נ וכל כיוצא בו דמותר ליהנות לאורם, ולא אסור אלא בנר חנוכה בלבד, וטעמו הוא משום דאסור להשתמש לאורו, ועל זה כבר כתבו דיש הנאות המותרות גם מנר חנוכה, ועייכ יש מקום להתיר להדליקה בשמן של שביעית.

עייכ ללמוד מדברי הגאון מוהר"ש קלוגר ז"ל (ס' תערי"ג) ד"ה ויש מתירים בתשמיש של קדושה, והקשה ע"ז מהירושלמי (שהובא בטור סימן רפ"א) דאין להבדיל על נר חנוכה משום שאסור להשתמש לאורה, ותירץ דאע"ג דמותר ליהנות דרך ארעי כיון שעיקרו לא נעשה להאיר אין מברכין עליו, ודומה לנר של מתים דאע"ג דמותר ליהנות ממנו כיון שלא נעשה לאורה אין מברכין עליו, עכ"ל.

ולעני"ד אין מזה הוכחה לאסור נר חנוכה בשמן של שביעית, דשאני ברכת מאורי האש, דבעינן עד שיאותו לאורו, והצריכו שיהיה עשוי עיקרו לאורה דבזה אמרו שלא יברך על נר חנוכה דאין עיקרו לאורה של הנאה, אבל בשביעית בעינן שיהיה לצורך ולא להפסד וזה ג"כ הוא צורך גדול וחשוב, וגם נהנה ממנו באופני ההיתר וכ"ל. עוד ראיתי להרב משנ"י שם שהוסיף לכתוב דאם מדליק נ"ח בחוץ יש עוד ריעותא אחר,

שאינן דרך להדליק שמן זית להאיר ברחוב, ששם מדלקים בחומרים זולים יותר והוי הפסד, והרמב"ם פסק שם (פ"ה ה"ח) לא יתן השמן במדורה אלא מדליקו בנר, ונושאי כליו לא פירשו טעם האיסור, ופאת השלחן (פ"ה סעיף ל"ח) כתב דהוי כמפסידו משום דאין דרכו בכך, ר"ל דאין דרך להדליק מדורה בשמן זית אלא בדברים זולים, וה"ה לתאורת רחוב, עכ"ד.

ובמחילת כבוד תורתו לא זו היא כונת פאה"ש, שהרי כתב דהוי כמפסידו "משום שאין דרכו בכך", כלומר דדרך השמן להדליקו בשביל להאיר, אבל כשמדליקים בו מדורה, משנים בזה מדרך הדלקתו ומשתמשים בו כחומר מבעיר שלא להאיר כלל וזה נחשב כמפסידו, וכמו שאסור לבשל ירק של שביעית, שדרכו להאכל חי, דחשוב כמפסידו כן בזה הוא מפסידו, מפני ששינה בשימוש מהדרך הרגיל בו, ומלבד שאין המדורה עשויה לאורה, הנה זה גם שונה לחלוטין מדרך הדלקת הנר, שנותנים השמן בנר ושמים בו פתילה והיא דולקת והולכת מכוח השמן ששואבת ואורה זורח להאיר, אבל זה ששופך השמן ע"ג עצים והכל בוער יחד זהו שנוי גמור מדרך שימוש, וגם ההפסד בזה הוא ניכר להדיא. אבל תאורת הרחוב היא ג"כ להאיר ומה לי אם מאיר בשמן זית בחדר קטן וצר או באולם רחב ידים העשוי לצרכי אלפי אנשים, או ברחובה של עיר, סו"ס כולם שוים במטרתם ותכליתם שהדליקו השמן להאיר חשכת הלילה, וגם המעשה שוה שהשמן נתון בנר גדול או קטון ופתילה בוערת מונחת בו ומאירה לפי גודלה ולפי כמות השמן שנתנו בו.

נדע שאם נקבל דברי הרב נר"ו נצטרך לאסור להדליק היום שמן זית גם לנר שבת וכן לאסור למי שרוצה להאיר ביתו בשמן זית, משום דבימינו נוהגים כולי עלמא אחד עשיר ואחד עני להאיר באור החשמל, שהוא זול הרבה יותר משמן זית, ותחשב ההדלקה בשמן זית להפסד, וזה לא יעלה על הדעת, אלא כל שמדליקו בנר כדרכו הוא מותר בין בבית ובין ברחוב, דגדול וקטון אחת היא מטרתו להאיר ומותר גמור.

וע"ש עוד שדן בדברי הרז"ה ז"ל במנאור על ר"ה (כ"ח ע"א) שכתב דמצות דרבנן ניתנו ליהנות בהם, והרב שבט הלוי נר"ו שם כתב דשער המלך כתב דהרז"ה ז"ל שדיבר רק היכא דיש הנאת הגוף במצוה, ונר חנוכה שיש בו רק הנאת מצוה, גם להרז"ה לאו ליהנות ניתנו, עו"כ דלא קי"ל כהרז"ה בזה, ועוד דצ"ע אם זוהי ההנאה המותרת בשביעית, אפילו אם מצות דרבנן ניתנו ליהנות ע"כ משבט הלוי. והרב משנ"י הביא סעד לדברי שבט הלוי מדברי הגר"מ זמבא ז"ל שכתב דאפילו אם ליהנות ניתנו עדין מיקרי מפסיד שמחסר מה שאפשר ליהנות מגופו ע"ש.

ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דכל הדיון של מצות ליהנות ניתנו או לאו ליהנות ניתנו, אינו ענין לנידון דידן, אלא זה שייך במודר הנאה מחבירו וכיוצא"ב, דדנים אם יכול ליהנות ממנו בדבר מצוה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, ולא חשיבא הנאה, או דסו"ס הוא נהנה ואסור, וכן נמי לעשות מצוה בדבר תלוי בהנאה אלא בצורכי האדם ובדרך השימוש הרגיל לאותו פרי, וכמ"ש לעיל באורך. ואחר שזה צריך לאור הזה לקיים בו מצות חז"ל, ומדליקו להאיר למרחקים כדי לפרסם ניסי ה' ונפלאותיו, וכדרך ההדלקה המקובלת אי"כ אפילו נימא דגם מצות דרבנן לאו ליהנות ניתנו, ג"כ מותר דזהו צורכו ומותר, (ועין לקמן מ"ש בזה מדברי המל"מ פ"ב דתרומות ה"ד).

עו"כ שם בשם המחנה חיים ח"א (סימן כ"ב) דהואיל ולאומות העולם אין להם הנאה מהמצוה, וכן למי שאינו מצוה, ע"כ נחשב זה כהנאה שלא כדרכה ומותר ליהנות שלא כדרכה מכל איסורי הנאה, ולמד כן מהנמוקי יוסף בנדרים (ט"ז ע"ב) דמותר לתקוע

בשופר של עולה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, דלא אסר הכתוב הקדש אלא כדרך הנאתו, וכתב דגם הנאת מצוה אינה כדרך ההנאה מפירות שביעית ואסור עכ"ד. וספר מחנה חיים אינו בידי לעיין בו ולראות במה דבריו ז"ל אמורים, אך לעצם הסברה לגבי נ"ד לא מובן, דהא דלאומות העולם אין הנאה ממצות חנוכה, אינו מבטל ההנאה שיש למצווים ועושים רצון קונם בשמחה ובחדוה, והרי כל עניני ההנאה אינם שווים לכל עם ולכל זמן ולא ממה שזה נהנה, נהנה גם השני, והצד השווה שכל אחד נהנה כדרכו, לפי צרכו ולפי עינו, והרי גם אומות העולם נהנים בהדלקת נרות בבית תיפלותם וביום אידם כידוע ומפורסם, אלא שלכל אומה יש ימי חג שונים ואופי שונה, להבדיל בין קדש לחול, ואטו אפי"ל דביום מסוים אין הנאה באוכלים משום שהוא תענית אצל הציבור, או אצל עם אחר וכיוצא, והי"נ ההדלקה היא אורה וגם יש בה שמחה של מצוה למי שמצווה ועושה, ומה לנו באינם מצווים.

עו"כ הרב משניי נר"ו וז"ל ובר מן דן נלע"ד דאולי מודה בעל המאור בנר חנוכה דשביעית בזמן הזה דרבנן, דלא שייך לומר בו דמצוה דרבנן ליהנות ניתנה, דבדשלמא בזמן הבית, או אפי"ל בזה"י לפוסקים דס"ל דשביעית בזה"י דאורייתא, י"ל דבהדלקת הנר שהותרה משמן שביעית רק להנאה השווה לכולכם, לא אמרינן במצוה דרבנן דלא ליהנות ניתנה, כיון דלגבי הדאורייתא הרי אין כאן מצוה וגזירת המלך יתייש, ונשארה הנאה משכר שמקבל אבל להפוסקים דשביעית בזה"י דרבנן, אי"כ כל קדושת שביעית של השמן הרי הוא דרבנן, ולגבי מצות שביעית דרבנן, אמרינן שגם בנר חנוכה דרבנן מצות לאו ליהנות ניתנו, ואין הנאת המצוה נחשבת הנאת "לכם לאכלה", דאי"א לומר כאן דלגבי דין תורה אין כאן מצוה, שנאמר דמצות לאו ליהנות ניתנו, דאי"כ גם מצות שביעית אינה מהתורה, עכ"ל. (ועיי"ש שהביא ראייה מחכמת שלמה ולע"ד הוא בהיפך)

ובער אני לא אדע מאי קאמר מר, דאדרבא איפכא מסתברא, שמשום ששביעית בזמן הזה לרוב ככל הפוסקים הוא דרבנן, נמצא דמהתורה אין בפירות שום קדושה ומותר גם להפסידם, ובודאי דמותר להדליק בהם למצוה אפילו כשאין לו שום הנאה, או אפילו להדליק בלא שום צורך כלל. ואלא דמדוברין נוהגת שביעית ויש בהם קדושת שביעית מדרבנן, ואם בפרי שיש בו קדושת שביעית מן התורה יש מקום להתיר להדליק בו נר חנוכה, משום דמצות חנוכה היא דרבנן, על אחת כמה וכמה השתא הכא דמאורייתא מותר להשתמש בשמן הזה אפילו בלא שום צורך כלל, ואפילו להפסידו, ורק רבנן התמירו לנהוג בו קדושת שביעית, ומצוה זו היא דרבנן דלבעה"מ ליהנות ניתנו, פשיטא ופיטא דיש להתירו, והוא ממש בהיפך ממ"ש הרב משניי נר"ו.

ועוד קשה הראייה שהביא שם מחכמת שלמה וז"ל ומצאנו כסברא זו בחכמת שלמה (או"ח סס"י תרע"ז) שכתב, לדבר פשוט שמותר להדליק הנותר משמן נר חנוכה לנר בית הכנסת, דנהי דנותר נ"ח אסור בהנאה, מ"מ מצות לאו ליהנות ניתנו, וגם לסוברים דמצות דרבנן ליהנות ניתנו, היינו לענין איסור הנאה דאורייתא, בזה אזלינן בתר דאורייתא דאינו חייב במצוה זו, ואי"כ הוי כאינו מצווה ועושה, ונהנה שמקבל שכר, אבל באיסורי הנאה דרבנן ודאי מותר לקיים בו מצוה דרבנן, ממ"מ אם בתר דאורייתא אזלינן מותר לגמרי, ואם מדרבנן הרי מדרבנן מצווה על כך, ובדבר שהוא מצווה הוי עליו כעול (כלשון רש"י ר"ה כ"ח ע"א) ולא ליהנות ניתנו, עכ"ל.

ובודאי שטעות נפלה בזה, דכונת הרב חכמת שלמה היא, דמצות הדלקת נר בביכ"י לאו ליהנות ניתנה ועי"כ מותר להדליק שם שמן הנותר מחנוכה, וגם לסוברים דמצות דרבנן ליהנות ניתנו (אי"כ גם הדלקה בביכ"י חשיבא הנאה), היינו לענין דבר שאסור בהנאה

מדאורייתא, אבל השמן הזה שאיסור הנאתו הוא רק דרבנן, דמאורייתא מותר לגמרי, ואם מצד דרבנן (שאסורו בהנאה), הרי יש לו מצות רבנן להדליק בבית הכנסת, ומדרבנן הוי עליו עול ולא הנאה, ואיכ גס בני"ד ששביעית בזה"ז דרבנן היא סיבה להקל ולא להחמיר, ולא כמ"ש הרב משנת יוסף נר"ו.

עו"כ שם ובפרט שמצינו דגר חנוכה חמור משאר מצות דרבנן, דבשו"ת לחם ושמלה להגרש"ז עהרנרייך ז"ל תא"ח (סס"י קי"ח) כתב בשם הר"ן בשבת (פ"ב) דהטעם דאסור להשתמש לאור חנוכה הוא דכמנורה שוויה, וכתב ד"ל דשוויה כמנורה דאורייתא, והחתם סופר תא"ח (סי' ר"ח) ד"ה ומ"ש דפורים וחנוכה, כתב שלעשות זכר לנס ממות לחיים הוא דאורייתא ממש, מק"ו דמשעבוד לגאולה, אבל מהות הזכרון כהדלקת נר חנוכה, הוא דרבנן. עוד הזכיר משו"ת ערוגת הבשם שהקשה לו הגאון בעל פני מבין על הח"ס, מ"ש ההרמב"ם ז"ל בהלכות נדרים (פ"ג ה"ט) דנודר תענית בחנוכה ופורים ידחה, מפני שהדברי סופרים צרכים תיזוק, והרי זה דלא כהתנ"ס שכתב דתענית אסור מהתורה, וע"ש במה שתירץ לו.

ומה שהאריך בזה המשנ"י וכתב, נמצא דיש בנר חנוכה צד דאורייתא, ובדאי דאמרינן בהו מצות לאו ליהנות ניתנו, גם אם שביעית בזה"ז דאורייתא, וכ"ש אם שביעית בזה"ז דרבנן.

ומלבד דאין סוף דבריו מובנים במ"ש גם אם שביעית בזה"ז דאורייתא וכ"ש אם היא דרבנן וכמ"ש לעיל. הנה יש עוד לומר דגם אם חנוכה היתה מצוה דאורייתא ממש, מ"מ אין איסור אלא ליהנות לאורה לתשמישים אחרים, אך סו"ס הרי הוא נהנה מעצם קיום המצוה והוא צורך גדול וכמ"ש לעיל, ומקיים את זה ע"י הדלקה כדרכה בלא שינוי ולמה יאסר.

ואחר הדברים הנ"ל הוסיף לכתוב עוד טעם חדש לאסור בנדון זה ע"פ הגר"מ זמבא ז"ל שכתב דאפילו לבעה"מ דמצות דרבנן ליהנות ניתנו, כיון דקי"ל כבתה אין זקוק לה, אי"כ מיד שהדליק נעשתה המצוה ונגמרה (עיין ט"ז סי' תע"ג סק"ח ופמ"ג שם סק"ל), ואי"כ מיד אחר ההדלקה אינו נהנה עוד מהמצוה, ונמצא שהוא מפסיד שמן שביעית במשך הזמן שדולק, דעכ"פ אסור להשתמש לאורה כל זמן שדולק בתוך שיעור עד שתכלה רגל מן השוק כמ"ש בשו"ע (סימן תע"ב ס"ב).

וגם בזה י"ל דאפילו שלפי שיטה זו דאינו מקיים עוד המצוה אחר שכבר הדליקה מ"מ יש מצוה בהמשך הדלקה, ואשר על כן אסור לכבותה תוך זמן זה, ואי"כ יש לו הנאת מצוה כל זמן הדלקתה, ואפילו יהיבין ליה כל דיליה ונימא דאינו מקיים מצוה כלל אפילו שהיא דלוקה, מ"מ יש לו הנאה מעצם ההדלקה שיכול ליהנות ממנה בכל אופני ההיתר האמורים לעיל, ומלבד שכבר כתבתי דזהו צורכו שצריך לתת שמן ולהדליק כדי הזמן ששיערו חכמים וכשעושה כן הרי השתמש בשמן כדרכו לצורך חשוב ונעלה, ומותר גמור הוא.

ועוד דאחר המחילה מכב' תורתו, כונת הטי"ז היא שמיד שהדליק קיים המצוה ויצא ידי חובתו, ואי"כ להדליק שוב אם כבתה אבל לא אמר שאין מצוה בהמשך הדלקתה בזמן שיעור ההדלקה, תדע דהא דאמרינן אינו זקוק לה אם כבתה, הוא דווקא כשהדליק כשהיה בה די שמן שיוכל להדליק כשיעור, ע"י שו"ע סי' תע"ה ס"ב וע"ש בביאור הלכה ד"ה אם כבתה וכו', וכן נמי אם הדליקה במקום הרוח וכבתה זקוק לה לחזור ולהדליק במקום שאין רוח מצוי, דזה הוי כאילו לא נטן בה שמן כשיעור, ועיין במשנה ברורה שם (סי"ק כ"ה) מ"ש בזה, ואי"כ בודאי דאם לא כבתה עדיין המצוה קיימת ומתקיימת כל

זמן ההדלקה עד שיעבור השיעור וכמבואר בשיע שם (סימן תער"ב ס"ב) ע"ש, ובודאי דחשיב עדיין נהנה מהמצוה ואין כאן שום הפסד, ודברי הרב משנת יוסף נר"ו תמוהים. וגם אם נדחוק בכוותנו לומר שמתכוין לשמן הזה שנכבה תוך השיעור של ההדלקה שהוא אסור בהנאה (ועיין ברמ"א ז"ל בסימן תער"ג ס"א בשם תה"ד דאם נתערב שמן זה באחרים אפילו באלף לא בטיל ע"ש) ובעצם כבר כתבתי לעיל בשם הרב שערי דעה שכתב את זה כטעם נוסף לאסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, דמותר השמן מהשיעור עושה לו מדורה ושורפו וכמ"ש בשו"ע (ת"רע"ז ס"ד). ובבכורות (י"ב ע"ב) רצו לומר דעיסת שביעית פטורה מן החלה משום דאם נטמאת נשרפת ורחמנא אמר לאכלה וכו', וכתב דכעין זה כתב הפני"י בשבת (כ"א ע"א ד"ה אלא) לבאר מ"ש בירושלמי {סוף תרומות} דאין מדליקין לכתחילה נר חנוכה בשמן שריפה, משום דהנותר עומד לשריפה ומפסידו, וע"ש במשנ"י שכתב בריש דבריו שהאמרי יושר תלה את זה בפלוגתא דהרמב"ם והר"ש בשביעית (פ"ח מ"ז) בהא דאין מבשלים ירק שביעית בשמן תרומה, דהרמב"ם כתב הטעם שמא יטמא השמן ויבא הירק לשריפה, ש"מ דחיישינן בכה"ג שיבא לשרוף פירות שביעית, והר"ש כתב מפני שממעט אכילת תרומה אחר הביעור, וא"כ לא חיישינן בפירות שביעית שיבואו לידי שריפה ע"כ.

ולעני"ד י"ל שגם הר"ש יודה דחיישינן גם על פירות שביעית שלא יבואו לידי שריפה, אלא דהמחלוקת בזה היא, למה חוששין יותר לתרומה או לפרי שביעית. ולעצם דברי הרב שערי דעה דאוסר להדליק בשמן שביעית משום מותר השמן מהשיעור עושה לו מדורה ושורפו, הנה י"ל בזה דכיון שהוא מדליק לצורכו כדי לקיים מצוה, ומניחו במקום שאין רוח שיכול לכבותה (דאי לא"ה זקוק לה להדליקה). וגם נתן בה שיעור מספיק של שמן ופתילה ראויה שתוכל לדלוק כל הזמן הדרוש לה, מעתה אין לנו לחוש למאומה, והרי זה כמו שבישל אוכל של שביעית כדרכו, ואכל והותיר ואח"כ התקלקל הנותר עד שאין ראוי לאוכלו, דאמרו בירושלמי במס' שביעית (פ"ח ריש הלכה ב) שאין מחייבין אותו לאכול לא פת מעופש ולא קניבת ירק ולא תבשיל שנתקלקלה צורתו. וכ"פ הרמב"ם ז"ל (בפ"ה מהל' שמיטה ויובל בסוף הלכה ג) וז"ל, אינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה, כדרך שאינו אוכל בתרומה ובמעשר עכ"ל. ובודאי דמותר לבשל כדרכו אע"פ שעלול להשאר מהתבשיל והתקלקל דזהו דרכו, וה"נ זה דרך ההדלקה, ואם ישאר שמן בסוף מהשיעור הצריך למצוה, אין בכך כלום.

וכעין ראיה יש להביא מהריטב"א ז"ל בחידושו לחולין (דף ק"ו) שכתב דמי שבירך על נטילת ידים, ונמלך שלא לאכול, לא הוי ברכה לבטלה. והביאו במחזיק ברכה בק"א (אות א) והשי"ע (בסימן קנ"ח אות א) וכן בכה"ח שם (אות ו), וכתב בשם השדי חמד אסיפת דינים (מערכת ברכות אות פ"ט), דהטעם הוא, משום דכל שבשעת הברכה כוננו לשם מצוה, אפילו שנמלך אח"כ בתר שעת הברכה אזלינן והיא היתה לצורך, שיהיה דעתו לאכול וע"ש.

וה"נ בני"ד שהוא מדליק על דעת שידלוק כל הזמן הדרוש, ונתן בו שמן כראוי וכן הניחו במקום הראוי לזה, אלא שאח"כ נכבה מאליו או מאיזה סיבה שאינה תלויה בו, לי לן בה, ואע"ג דהשד"ח שם כתב נראה שאין הכל מודים בזה, וע"כ אין נכון לעשות כן אלא ידחוק עצמו לאכול שלא יכנס בחשש ברכה לבטלה ח"ו, וגם דאפשר דהריטב"א מודה דלכתחילה בלא שום הכרח, וגם הרב כה"ח שם כתב וע"כ צריך להזהר לכתחילה וכו' כיער"ש.

מ"מ נלע"ד דנידון דידן קיל טפי, דשם נמלך מדעתו שלא לאכול, בלא שום הכרח ובלא

שום אונס, רק שאינו חפץ עוד לאכול, בזה הוא דהתמירו לכתחילה, (והריטב"א ז"ל מתיר גם בזה), אבל בני"ד דאיהו לא כיבה ולא גרם לכבות, ומעשיו מוכיחים עליו שכל רצונו וחפצו שידלק עד סוף השיעור לפחות, אלא שנכתה מאליה, בזה נראה דלכו"ע אין מה לחוש, ובע"כ צריכים לומר כן גבי לחם של שביעית שנתעפש ואוכל שהתקלקל דאינו מטפל לאוכלו, וה"ה לכאן.

אלא דעדיין יש מקום לומר דש"ה שהוא בשב ואל תעשה, לא כן בנר חנוכה שצריך לשרוף הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור, דכ"י בשי"ע שם, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו, ואולי זו היא כונת הרב שערי דעה הנ"ל.

וי"ל דכיון דזה אמור רק ביום השמיני כדיוק לשון הפוסקים והשי"ע שם, אבל בימים הראשונים מה שנותר בזה מדליקו ביום שאחריו, וכמ"ש המשנה ברורה שם (אות י"ז), וגם ביום השמיני יש תקנה שיחזור וידליקו אם נכבה, דאע"ג דאמרו כבתה אינו זקוק לה, מ"מ זה שהדליק בשמן של שביעית הוא זקוק לתזור להדליקה, שלא יהיה הפסד בפירות שביעית, וכן יזהר שלא יתן שמן אלא כשיעור ובפרט ביום השמיני, דיש לחוש לדעת הב"ח והפ"ח ועוד, דמחמירים גם בכל השמן שהיה בנר אפילו יותר מהשיעור, וכמ"ש במשנה ברורה בסי' תער"ב וכן בכה"ח שם (אות כ"א). ואע"ג דעדיין יש חשש שלא יחזור להדליקה וישאר משמן של כדי שיעור של יום השמיני, חששא רחוקה הוא, ואין לחוש לזה, ובפרט שדעת התכמת שלמה (בסס"י תרע"ז) להתיר להדליק בנותר משמן חנוכה, לנר של בית כנסת, וכמ"ש לעיל משם המשנ"י.

וההיא דבכורות (י"ב ע"ב) דא"ר חסדא בהמת שביעית פטורה מן הבכורה, לאכלה אמר רתמנא ולא לשריפה, ופירש"י ז"ל ואי מחייב בבכור סלקי אימורים לגובה, י"ל דלא דמי לנידוננו, דשם מקטיר אימורי הבכור בודאי, וע"ז אמרו ולא לשריפה, אבל בנר חנוכה הוא מדליקו לצורכו, ורק יש חשש רחוק מאד שישאר שמן מיום השמיני וישכח ולא ידליקו שנית באור לילה (ולהחכמת שלמה גם זה מותר לצורך ביכ"י וכמ"ל). ואע"ג דרצו לפטור שם עיסת שביעית מחלה נוחשש שתיטמא ותבוא לידי שריפה, י"ל דשאני חלה שנטמאת, דאין לה שום תקנה כי אם שריפה.

ועוד יש ליישב בס"ד עפ"י הגמרא שם ששאלו, וליגמר מינה, (כלומר נלמד מחלה דלא אמר לאכלה ולא לשריפה, ותתחייב בהמת שביעית בבכורה. רש"י) ותירצו, התם עיקר לאכילה הכא עיקר לשריפה, (ופירש"י ז"ל, גבי חלה עיקר הפרשתה לאכילה, דאינה בשריפה אא"כ נטמאת) ע"כ. ונמצא לפ"ז דלא אמרינן ולא לשריפה אלא כגון בכור שבדאי אזלי אימוריו לשריפה, משא"כ חלה דעיקרה לאכילה ואע"פ שיכול לבא לשריפה לא ממעטינן לה מלאכלה ולא לשריפה.

ונלע"ד דיש לנו ללמוד מזה לכל כה"ג דעיקרו לאו לשריפה, ויש חשש שיבא לשריפה כמו נר חנוכה דאין למעטו מלאכלה ולא לשריפה, ואע"ג דבחלה אמרו בגמרא שם, שאני הכא דכתיב לדורותיכם, ופירש רש"י ז"ל, לדורותיכם כתוב בחלה משמע אפילו בשביעית, וכתוב מראשית עריסותיכם וגו' עכ"ל. ומנא לן להתיר בשאר דברים כגון בנר חנוכה, הנה בזה נלע"ד דעיקר חיוב חלה בשביעית בני על סברא דגמרא דחלה עיקרה לאכילה, והפסוק רק בא לחזק הסברא, וכמו אסמכתא בעלמא, ומשמעות דקרא.

והוכחה לזה, היא שאלת הגרמא, וליגמר מינה, ואם הפסוק דלדורותיכם, הוא דרשה גמורה ללמד שגם עיסת שביעית חייבת בחלה, איך ס"ד ללמוד מחלה לשאר הדינים. ועוד דהו"ל לתרץ בפשיטות שאני חלה דכתוב בה לדורותיכם, אלא ודאי דאין זו דרשה גמורה, ורק עפ"י הסברא קבעו דחלה לא מתמעטת מלאכלה ולא לשריפה, אלא שהוה

אמינא למימר דא"כ אולי בכלל אין דורשים, ולא לשריפה, וחידשו דרק בחלה שעיקרה הוא לאכילה הוא דלא ממעטינן מזה, וממילא דה"ה לנידוננו ג"כ דאין למעט נר חנוכה מלאכלה ולא לשריפה.

ומצאתי סעד לומר דאין זו דרשה גמורה מפירוש הרמב"ם ז"ל על המשנה שביעית (פ"ט מ"ט) שהאוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה, חייב מיתה. וכתב שהיות ופירות שביעית פטורים ממעשרות ס"ד אמינא שגם מחלה פטור, קמ"ל שחייבת כמו שאמר הכתוב, ראשית עריסותכים, איזו עיסה שתהיה ע"כ. וכ"כ הרדב"ז ז"ל ומהר"י קורקוס ז"ל (בפירושו הראשון) (בפ"ו מהל' ביכורים ה"ד), ומדלא הקפיד להביא הפסוק דנאמר בגמרא וכן בספרי שהוא, לדורותיכם, ש"מ דאינה דרשה ממש.

וע"ש בפירוש ר"ע מברטנורה ז"ל דהתחיל בסגנון של גמרתינו בבכורות הנו', דלא תימא אין חלה בשביעית דכתיב לאכלה וכו', ואם נטמאת טעונה שריפה קמ"ל דראשית עריסותיכם וכו' ע"כ. ועיין בתוספות חדשים שם שכתב, ותימה על הרמב"ם בפירושו דתחילת דבריו נראה דלקוחים מן הספרי, (והוא כגמ' דבכורות הנו') ולבסוף כתב קרא דראשית עריסותיכם, שלא נאמר שם גם בגמ' דבכורות עכ"ל.

ובאמת הרמב"ם לא פתח כן רק אמר דס"ד לפטור עיסת שביעית מחלה משום שפירותיה הפקר וכנ"ל, (וכנראה שגרם לו זה דברי התו"ט שם שכתב ע"ד הר"ע מברטנורה שכך פירש הרמב"ם, והמעין שם יראה שכתב כן על סוף דברי ר"ע מברטנורה ולא על תחילת דבריו). ומי"מ קשה על רבי עובדיה ז"ל כהנ"ל, ולהנ"ל י"ל דכיון דהעיקר היא הסברא דחלה עיקרה לאכילה, ופסוק הוא רק מסייע ע"כ לא הקפיד להביא פסוק אחר. אבל אם הוא דרשה גמורה בודאי קשה.

ובאמת כן נראה מהתו"ט שם שהקשה, למה ידחה המשמעות של ראשית עריסותיכם או לדורותיכם את הדיוק דלאכלה ולא לשריפה, ותירץ בזה"ל, ונ"ל דכיון דחלה לא ודאי לשריפה קיימא, לפיכך מרבינן מן המשמעות. עכ"ל. ומשמע מדבריו דהעיקר היא הסברא דלא ודאי לשריפה קיימא וע"כ מרבינן מן המשמעות של לדורותיכם, הרי שגם הוא ז"ל אומר דאינה דרשה גמורה.

ומי"מ נלע"ד דפשוט שנוכל ללמוד מזה גם לני"ח שהוא דומה בז' לחלה, ואין סברא לחלק בין נר חנוכה לחלה, ואע"ג דחלה היא דאורייתא וחנוכה מצות חכמים, מי"מ גם זה חשוב צורכו כיון שרוצה לקיים המצוה וחפץ בה, ואין שום סברא לחלק בין דרבנן לדאורייתא. עוד אוסיף לבאר ענין שריפת האמורין דבכור, דאע"ג דהיא מצוה מיעטוה משביעית משום "ולא שריפה". ועוד דגם חלה אי לאו דעיקרה לאכילה, היו ממעטים אותה מדכתיב לאכלה ולא לשריפה, ולכאורה זה סותר למה שכתבתי דדבר מצוה ג"כ נחשב צורככם, ומותר בשביעית, וכאן אנו רואים שלא התירו אפי' בחלה אלא משום דעיקרה לאכילה.

ונלע"ד דלקי"מ דבאמת דבר מצוה חשוב צרככם, ומי"מ אין להתיר לצורך מצוה לשנות דבר מברייתו, ועיסה שעומדת לאכילה, אין להתירה ואפילו שהיא מצוה, אא"כ עיקרה לאכילה. ואם הוא דבר שדרכו בהדלקה כגון שמן זית שהתירוהו גם להדלקה, א"כ כמו שהתירו להדליקו להאיר חשכת הלילה ה"נ התירו להדליקו לנו של מצוה דגם זה צורכו והוא משתמש בו כדרכו בלא שינוי, אבל בבכור דמיועד לאכילה והוא מקטירו ע"ג המזבח, אע"ג דהקטרה זו היא מצוה, מי"מ הוא משנהו מדרך ברייתו, וכן נמי בחלה אי הוה עיקרה לשריפה הוה ממעטים אותה כי זה שינוי, והרי גם באכילה של פירות שביעית אסרו לבשל את הדבר שרגילים לאוכלו חי, וכן להיפך, ודבר מצוה אינו עדיף בזה על

דבר שנאכל ממש.

ואולי משום זה כתבו בבכורות שם, ולא לשריפה, ולא אמרו ולא להפסד. דהואיל ומקיים בו מצוה לא חשוב הפסד, רק בזה ששורפו הוא אסור אפילו שהוא עושה מצוה, משום שהשריפה הוא שינוי.

ובפרט לפי גירסת הרמב"ם ז"ל דגרס בגמרתינו "לאכלה ולא לסחורה" במקום ולא לשריפה, שהוא ז"ל כתב (בפ"ה מהל' בכורות ה"ט) הלוקח בהמה מפירות שביעית הרי זו פטורה מן הבכורה, לפי שאינו רשאי לעשות סחורה, בפירות שביעית, שהרי נאמר בה לאכלה, לאכלה ולא לסחורה, וכו' עכ"ל. ומרן ז"ל בכסף משנה שם כתב שכן הוא גורס בגמ' דבכורות הנז'. וע"ש בלח"מ שכתב דגם לגירסא זו מקשה שפיר שם דנדרוש גם בחלה לאכלה ולא לשריפה, וע"ש.

נמצא דממעטינן מלאכלה כל דבר לפי ענינו, ומודאמרו גבי חלה, ולא לשריפה, ולא אמרו ולא להפסד, דאין זה חשוב הפסד כיון שעושה בו מצוה רק ממעטינן לה משום דהוי שריפה שהוא שינוי מדרך ברייתו ושימושו הרגיל.

(ואולי י"ל דהרמב"ם ז"ל סובר דכל שהוא לשם מצוה מותר לעשותו מפירות שביעית ואפילו אם ישנהו מדרך ברייתו, כגון לשרוף האימורים של בכור, ולכן לא מיעטוהו משום "ולא לשריפה", אלא משום "ולא לסחורה". וכמבואר היטב ברמב"ם ובכסף משנה שם, ומה שהקשו מחלה בעיסת שביעית, היינו משום ששריפת חלה טמאה אינה מצוה, כי מצוה לאכילה, ורק כשנטמא ואין לה תקנה שורפין אותה, והואיל ועלולה לבא לשריפה שאינה מצוה סד"א שנפטרנה מחלה קמ"ל. וממילא דנוכל ללמוד להתיר הדלקת נר חנוכה בשמן של שביעית).

ואחר שכתבתי כל זה הראוני דברי מרן הראש"ל שליט"א ביב"א ח"ג (חיו"ד סימן ח"י) שדן אם מותר להדליק נר של יארצייט בשמן של שביעית, ודן בזה בטו"ו"ד כיד ה' הטובה עליו, והעלה להתיר כשידליקו סמוך לשולחנו באופן שנהנה ממנו מעט, וסמך גם על אותם ראשונים דס"ל שאין שביעית נוהגת בזמן הזה כלל, ע"ש. והנה גם בנר חנוכה יש אופני היתר רבים ליהנות לאורה, ובפרט אחר שהתפשט בכל העולם להדליק שמש נוסף על הנרות של מצוה, ונהנים מכללם, וכמ"ש לעיל. ועוד דבנר של יא"צ נחלקו האחרונים אם נחשב נר מצוה כלל או לא, וכמ"ש שם באורך אבל נר חנוכה ודאי שהוא מצוה.

וכבר כתבתי לעיל דדבר מצוה חשוב צרכיכם, ומותר לעשותו מפירות שביעית, כל שמשתמש בו כדרכו בלא שינוי, וכן בהקדש ראיתי ביב"א שם, משם ציץ הקדש (סימן י"ד אות ג) דכיון דאיכא מצוה בהדלקתו לא הוי בסוג לאכלה ולא להפסד, עכ"ל. והיא אותה סברא שכתבתי לעיל בעוניי.

עו"כ שם בשם הרה"ג ר"מ טוקצינסקי ז"ל בתורת השמיטה (עמוד מ"ו) שכתב בשם הגר"י דיסקין ז"ל שהתיר לצאת י"ח באתרוג של שביעית לכתחילה, ואע"ג דבמשנה (סוכה ל"ה ע"ב) אסרו באתרוג של תרומה לכתחילה משום דמפסידו במשמוש היד, שאני שביעית דבמקום מצוה לא הוי הפסד. וע"ש שכתב דמ"ש בבכורות (י"ב ע"ב) לאכלה ולא לשריפה, אע"ג דמקיים מצות הקטרה (באימורי בכור), התם ממעטינן מדכתיב "לכס" ולא לגבוה, וע"ש. וגם מזה נראה כמו שכתבתי, דכל הטעם שאסור הקטרת אימורי בכור הוא משום מיעוט דגבוה, הא לא"ה היו מתירים אע"פ ששורף אותו בלא שום הנאה כלל, רק מצד קיום המצוה.

(ולפי מ"ש לעיל דגם במצוה בעינן שישתמש בו כדרך שימושו הרגיל בלא שינוי, א"צ

להגיע לדרשה די"לכם" ולא לגבוה, דבאמת לא משמע כן מהגמרא וכמו שהעיר בגודלו ביבי"א שם. ומי"מ חזינן דעתו דדבר מצוה חשיב צורך גמור ומותר). עוי"כ שם דבשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב (סימן ד') התיר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית כיון דהוי לצורך מצווה, ע"ש.

ויעוד יש להוסיף דמלבד עצם המצוה, וגם דיש אופני היתר רבים ליהנות מנר חנוכה וכנ"ל, הנה גם יש לו שמחה בעצם ריבוי האור, ומקרא מלא: ליהודים היתה אורה ושמחה, ומילת אור היא שם נרדף לשמחה כידוע, ואי"כ גם אם לא משתמש לאורה הרי הנה מעצם הראיה של האור, וכשהתירו להדליק שמן של שביעית להאיר לא התירו רק להשתמש בו בלבד).

ואחר שהדבר תלוי במחלוקת האחרונים ושביעית בזה"ז לרוב ככל הפוסקים היא דרבנן, בדרבנן שומעים למקילים, ובפרט דדעת כמה ראשונים שאין שביעית נוהגת בזה"ז כלל וכמ"ש ביבי"א שם.

וכאמור כן פסק הגר"ע אלטשולר ז"ל בכרם ציון הנ"ל, וגם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהשיב על דבריו שם, הנה הראוני כעת שבספרו הטהור מנחת שלמה (סימן מב) דן בזה באורך ובטוטי"ד והעלה להתיר, וכתב שגם הנאת מצוה חשיבא הנאה, וח"ו לומר שזה הפסד. ובסוף דבריו כתב, דאפילו בלילה האחרון אין לחוש שמא יכבה ויהיה אסור ליהנות ממנו וע"ש. (ועי"ל מ"ש בזה בעוניי בעה"יית).

וכאמור גם בשבט הלוי (או"ח סימן קפד) הראה פנים להתיר בזה כיעו"ש היטב. ושגם הגאון מוהר"ב"צ אבא שאול שליט"א באור לציון פסק להתיר בזה, וכתב שכן מורה א' מגדולי הדור וכנ"ל. וגם לפי פסקו של מרן הראש"ל שליט"א להתיר בנר יארצי"ט בשמן של שביעית, יש ללמוד נמי לנר חנוכה וכנ"ל.

ועוד ראיתי להוסיף סניף אחר להתיר ע"פ דברי המשנה למלך בהלכות תרומות (פ"ב הי"ד) שכתב דהטעם שהתירו בירושלמי (סוף מסכת תרומות) להדליק נר חנוכה בשמן תרומה שנטמא, אע"ג דהנאת כילוי בתרומה אסורה לזר, הוא משום שאיסור הנאה לזר בשמן שריפה הוא דרבנן ובמקום מצוה לא גזור ע"ש. והי"נ י"ל בני"ד דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן במקום מצות נר חנוכה לא גזור.

העולה מכל האמור:

מותר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית ואפילו ביום השמיני ואם כבתה ביום השמיני אע"ג דמדין נר חנוכה אינו זקוק לה, יחזור וידליקנה כדי למנוע הפסד בשמן של שביעית.

(אם נשאר מהשמן שהיה בנר ביום השמיני ולא חזר להדליקו, דבשמן רגיל עושה לו מדורה ושורף, בשמן שביעית נוכל לסמוך ע"ד החכמת שלמה (בסס"י תרע"ז ד"ה והנה מותר השמן) שהתיר להדליק בו נר של בית הכנסת וע"ש).

זהו הנלע"ד הדלה, וה' יצילנו משגיאות, ובתורתנו יראנו נפלאות, ויקרב קץ פלאות, בבוא לציון גואל בישועה ורחמים, בבי"א. ע"ה שלמה משה עמאר ס"ט.

הרב ש. ז. רווח שליט"א
 הרב המקומי מושב "בית עוזיאל"
 ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ

נוסח הפרשת תרומות ומעשרות ע"פ שיטת מרן (עם שינויים קלים להקלת ההבנה)

הקדמה:

זכינו בדורות האחרונים לשוב לארץ ישראל ולהשתדל לקיים את המצוות התלויות בה. יש מצוות שחיובם גם כיום הוא מן התורה וכגון ערלה. ויש מהם שנהגים היום רק מדברי חכמים. כגון הפרשת תרו"מ.

נתייחדה מצוות הפרשת תרומות ומעשרות משאר המצוות התלויות בארץ בכך שמצווה זו שימושית כמעט מידי יום ביומו בביתו הפרטי של היהודי וכמה פעמים ביום אצל הסוחרים בשוק ובחנויות.

אך דא עקא, היות ומצווה זו שימושית כ"כ צריך יותר ויותר לבארה ולהסביר את צורת עשייתה כדי שאותו אדם המפריש בביתו ואותו המשגיח הממונה על הפרשת תרומות ומעשרות בשוק ובחנויות. שידע ויבין את מה שהוא אומר ועושה.

וכבר פסק מו"ר הגאון רבי שלמה זלמן איערבך זצ"ל וז"ל "נראה שכל המפריש תרו"מ צריך לדעת שתרומה ותרומת מעשר הן קודש וממון כהן ומה שמאבדין אותן הוא רק מפני שבזמן הזה אסור לאוכלן. וכן מעשר ראשון שייך ללוי ומעשר עני לעניים. ואז אמרינן שפיר שאף אם מפריש שלא על מנת ליתן. מ"מ הפירות שפיר מתוקנים מאיסור טבל. אבל מי שאומר רק נוסח ההפרשה מבלי לדעת כלל מכל הני"ל אלא רק יודע שצריכים להפריש מעט יותר מאחד ממאה ולומר איזה נוסח ולהפסידו כערלה וכלאי הכרם וכל השאר נוטל לעצמו, נמצא שהלויים והעניים לא זכו כלל בהך קריאת שם, אם ניכר הדבר שאינו מעלה כלל על דעתו שבאמירה זו מחלק חמישית מפרותיו לאחרים.

וכיון שכן חושבני דאין זו הפרשה והפירות נשארינן בטבלין.

ובסוף דבריו שם מוסיף "ולפי דברינו נראה שגם הממונים על הפרשת תרומות ומעשרות כיון שהם רק שלוחים של בעל הפירות נכון מאד שילמדו את בעל הפירות למען ידעו שעי"י ההפרשה הם מזכים אחד מעשרה לשבת לוי ועוד אחד מעשרה לעניים, שהרי אם אנו יודעים ברור שהבעה"ב אינו יודע מזה והוא רק מסכים להפסיד מעט מהפירות ותו לא מידי, איך אפשר שהממונה יהיה בעלים לחלק אחד מחמשה מהפירות לאחרים. ואם באמת אינם זוכים הרי אמרן **דמסתבר דאין זה חשוב כלל הפרשה**".

ומה נענה אחרי דברי מרן הגרשז"א זצוק"ל ששפתיו ברור מללו. ולא נותר בידינו אלא להשתדל ולבאר באופן הפשוט ביותר את נוסח ההפרשה ע"מ שכל איש ואשה שבאים לקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות ידעו ויבינו את מוצא שפתם.

נוסח ההפרשה:

נוסח הפרשת תרומות ומעשרות הקדום שהובא במשנה, ברמב"ם ובשו"ע. שונים ללא כל ספק מהנוסחאות שמצויות בידינו כיום. אמנם גם הנוסחאות שלהם עצמם אינם שווים וכבר הרמב"ם שינה מלשונה של המשנה וכפי שיתבאר לקמן. הצד המשותף בכל הנוסחאות הוא שהנוסח צריך להיות תואם לדרישות ההלכה, כגון שלא יקדים תרומת מעשר למעשר ראשון, שיפריש תרומה גדולה בתחילה ועוד. ולכן אם יאמר אדם את נוסח ההפרשה שכולל בתוכו את כל ההפרשות כפי דרישות ההלכה הרי פירותיו מתוקנים ואין לכאורה קפיда על נוסח מיוחד ואחיד. (ועי' חזו"א דנאי י"ב א' י"מיהו לעיקר הדין ודאי אין נפקותא בסידור לשונו ובלבד שיהא מכוון כהוגן").

אמנם כאשר אנו ניגשים לכתוב נוסח ברור ומוכן לכל, עלינו להשתדל להצמד בכל מידת האפשר לנוסחאות הקודמים. ובפרט לנוסח הרמב"ם והביאו להלכה מרן השו"ע זיע"א שאנו הולכים בעקבותיו.

הנוסח במשנה:

שינוי במשנה (דמאי פ"ה מ"ב) הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל אחד משלשים ושלוש ושליש ואומר א' ממאה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין והשאר תרומה על הכל. ומאה חולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו. זה שעשיתיו מעשר עשוי תרומות מעשר עליו, ומעשר שני בצפוניו או בדרומו ומחולל על המעות.

וביאור הדברים הוא כך: בזמן חז"ל נתנו שיעורים להפרשת תרומה גדולה, עין יפה 1/60, עין בינונית 1/50, עין רעה 1/60. וזה שאומרת המשנה אחד משלשים ושלוש ושליש דהינו שלשה ממאה (ועיי' מהקל את המדידה נקטה המשנה אחד מלג' ושליש תפא"י ס"ק יא) והוא שניים ממאה לתרומה גדולה שזהו עין בינונית דהיינו 1/50, ועוד אחד ממאה עבור תרומת מעשר.

ומוסיפה המשנה: ואומר א' ממאה ממה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין. פירוש: באמירה זו מתייחס המפריש לאותו חלק שבסופו יקרא תרומת מעשר. והוא מודיע כעת באמירתו זו שחלק זה עדיין חולין ואינו עושה בו שימוש לעת עתה.

ומוסיפה המשנה: והשאר תרומה על הכל. פירוש: שאר הנותר מעל ה-1/100 והוא שני השלישים הנותרים הריהו תרומה גדולה. על הכל: דהיינו מדגישה המשנה שהתרומה הגדולה היא על הכל כולל גם אותו חלק של ה-1/100 שהנחתי בצד עבור התרומת מעשר. ונקטה המשנה לשון "והשאר" ולא כתבה כמות מדויקת כיון דקיי"ל שתרומה גדולה ניטלת באומדן - בהערכה. ולא במידה-במדויק.

ומוסיפה המשנה: ומאה חולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו. (ויש שגורסים ומהחולין וכ"ה ברע"ב ובר"ש). פירוש: ומאה חולין שיש כאן דהיינו אותו האחד ממאה שהודעתי בתחילה שהוא חולין יהיה מעשר ראשון. ואמנם החלק הזה לבד הוא רק אחד ממאה ולמעשר ראשון אנו זקוקים עשרה ממאה, וזהו שמוסיף

ואומר ושאר מעשר סמוך לו. דהיינו במקום הסמוך להיכן שמונח אותו אחד ממאה יחול מעשר ראשון על תשעה חלקים נוספים ויחד יהיה עשרה חלקים ממאה והם יהיו יחדיו מעשר ראשון. ואמנם המשנה לא נקטה כמות מפורשת כלומר לא אמרה המשנה שיחול מעשר ראשון על אותו אחד ועל עוד תשעה חלקים ממאה. זאת מכיון שמעשר ראשון הוא עשירית מהפירות לאחר ההפרשה של תרומה גדולה, ולכן לאחר ההפרשה של תרומה כבר אינו חייב לעשר עוד תשעה חלקים שלמים אלא פחות, ולכן אמרה המשנה ושאר מעשר סמוך לו בלשון סתמי ולא מכוון.

ומוסיפה המשנה: זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו. פירוש: ידוע הוא ציווי התורה שלאחר נתינת המעשר ראשון ללוי מחויב הלוי לתת את התרומת מעשר - עשירית מהפירות שהוא קיבל לכהן. וזהו הפעולה שעושה כאן המפריש (וגם הישראל יכול לתת תרומת מעשר ועיי לקמן) ואומר: אותו אחד שהנחתי בצד מראש והודעתי שהוא עדיין חולין ולאחר מכן עשיתיו מעשר ראשון, שוב חוזר אני ולוקח את החלק הזה שהוא 1/10 מהמעשר ראשון ועושה אותו תרומת מעשר.

ומסיימת המשנה: ומעשר שני בצפוננו או בדרומו ומחולל על המעות. פירוש: כידוע בשנת א,ב,ד,ה, לשמיטה נוהג מעשר שני. ומצווה להעלותו לירושלים ולאוכלו בטהרה. אך בזמנינו שכולנו טמאי מתים ואי"א לאוכלו בטהרה אנו מחללים את המעשר שני לאחר שהפרשנו אותו והגדרנו לו מקום, על שווה פרוטה. והפירות יוצאים לחולין ואפשר לאוכלם בכל מקום ובטומאה. וזהו שאומרת המשנה ומעשר שני בצפוננו או בדרומו, דהיינו המעשר שני יהיו בפירות בצד צפון או דרום ובוודאי שצריך ליחד מקום ולהגדירו ע"מ שלא ייווצר מצב שאותם פירות שהם מעשר ראשון יהיו מעשר שני ולכן מגדירה המשנה מקום למעשר שני. והמפריש מחלל את המעשר שני על המעות וכנ"ל. עד כאן הנוסח המובא במשנה וביאורו בתמצית.

הנוסח המובא ברמב"ם: (הל' תרומות פ"ג הל' כד)

הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד מפריש אחד משלשה ושלשים ושלש ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין, והנשאר מזה שהפרשתי הוא תרומה על הכל, והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי, וזה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל.

הנוסח המובא בשו"ע: (יו"ד סי' של"א סעי' כח')

הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד. מפריש אי' ממאה ומעט יותר. ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי ההוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין, והנשאר מזה שהפרשתי שהוא המעט היתר על אי' ממאה הוא תרומה על הכל, והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי. וזה הנשאר יותר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל.

הדמיון בין הנוסחאות:

כפי הנראה לעינינו הנוסחא המובאת ברמב"ם ז"ל והנוסחא שהובאה בשו"ע זהה לחלוטין באופן וצורת ההפרשה, רק שהרמב"ם נקט שהמפריש נוטל ג' ממאה והטעם כפי שביארנו לעיל בדברי המשנה שהיו נוטלים לתרומה גדולה לפי עין בינונית 1/50 שהם 2 ממאה. ועוד 1/100 לתרומת מעשר. אך מרן השו"ע כתב שהמפריש נוטל ס"ה אחד ממאה ועוד משהו, ואותו משהו משמש לתרומה גדולה. והטעם הוא: שבזמנינו התרומה גדולה הולכת לאיבוד ולכן די בכל שהוא עבור תרומה גדולה, ומי"מ לתרומת מעשר נוטל כדינו והוא אחד ממאה מסך כל הפירות. וזהו ששינה מרן השו"ע וכתב שמפריש אחד ממאה ומעט יותר שזה תואם לזמנינו. אך שאר כל הנוסח שהביא מרן בשו"ע זהה לחלוטין לנוסח שהובא ברמב"ם.

השוואת נוסח הרמב"ם ומרן השו"ע לנוסח המשנה:

הנוסח שמובא ברמב"ם ובשו"ע שונה אמנם בחלק מהדברים מהנוסח המובא במשנה, אך מאידך שווה לנוסח המשנה בחלקים מהנוסח.

קריאת שם חולין למאית:

נוסח המשנה: אחד ממאה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין.

נוסח הרמב"ם: אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין.

נוסח השו"ע: אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין.

בכל הנוסחאות זהה לחלוטין קריאת שם חולין למאית קודם ההפרשה.

קריאת שם לתרומה גדולה:

נוסח המשנה: והשאר תרומה על הכל.

נוסח הרמב"ם: והנשאר מזה שהפרשתי הוא תרומה על הכל.

נוסח השו"ע: והנשאר מזה שהפרשתי שהוא המעט היתר על א' ממאה הרי הוא תרומה על הכל.

א"כ גם קריאת שם לתרומה גדולה זהה בכל הנוסחאות שהנשאר הרי הוא תרומה על הכל. (רק שמרן השו"ע הזכיר את היתר על א' ממאה וזאת בהתאמה לזמנינו שמפרישים תרומה גדולה בכל שהוא וכנ"ל).

קריאת שם למעשר:

נוסח המשנה: ומאה חולין שיש כאן (גירסת הרע"ב ומהחולין שיש כאן) הרי זה מעשר, ושאר מעשר סמוך לו.

נוסח הרמב"ם: והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי.

נוסח השו"ע: והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי.

כאן אנו מבחינים בשינוי בין נוסחת הרמב"ם והשו"ע שהיא זהה לחלוטין, לבין נוסחת המשנה. בעוד המשנה בתחילה קראה שם מעשר למאית שבצד, והוסיפה ששאר המעשר

דהיינו שאר התשעה חלקים שהם מעשר ראשון נמצאים בסמוך לו - למאית שבצד. לא כך כתבו הרמב"ם ומרן השו"ע בנוסח שלהם, הם כתבו שהכמות שראויה להיות מעשר עבור כל הכרי הזה יהיה בצד זה - בצד של הכרי הזה. זאת אומרת שכל המעשר ראשון נמצא לכאורה בתוך הכרי, וע"ז יש לתמוה שאם כך שהמעשר כולו בכרי, ואין התייחסות כלל למאית שבצד שגם היא חלק מהמעשר אי"כ כיצד היא נהפכת אח"כ לתרומת מעשר והלא תרומת מעשר הוא מעשר מן המעשר. ובהכרח שהמאית שבצד גם היא חלק מן המעשר ולכן היא יכולה להיות לאחמ"כ מעשר מן המעשר. והיכן אי"כ זה נאמר בלשונו של המפריש? עונה על כך החזו"א [דמאי סי' י"ב אות א'] שכאשר אמר המפריש למאה חולין אלו בע"כ שהוא כלל גם את המאית שבצד שהיא ג"כ בכלל המאה. ושוב הוא יכול לעשותה תרומת מעשר. והטעם ששינה הרמב"ם מלשון המשנה כותב החזו"א "ולא איתפרש טעמא".

קריאת שם לתרומת מעשר:

נוסח המשנה: זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו.

נוסח הרמב"ם: וזה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל.

נוסח השו"ע: וזה הנשאר יותר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל.

גם כאן אנו מוצאים שינוי בנוסח של הרמב"ם ומרן השו"ע מהנוסח המובא במשנה. המשנה נוקטת באופן סתמי דהיינו שהמפריש אינו מגדיר את אותה המאית שהיא תהיה תרומת מעשר אלא זה שעשיתי מעשר וכו'. ומהו זה שעשיתי מעשר הלא עשרה חלקים עשיתי מעשר ומה יהיה תרומת מעשר? וכנראה שההסבר במשנה זה שעשיתי מעשר שהוא מראה על אותה מאית ואומר זה יהיה תרומת מעשר.

ואילו הרמב"ם והשו"ע כתבו באופן מפורט יותר, וזאת כנראה ע"מ לפשט את הענין שלא יהיו ספיקות כל שהן. וזהו שאומר המפריש החלק שנשאר יתר על התרומה כלומר את אותו חלק ששמותי בצד ובחלק ממנו השתמשתי לתרומה גדולה, את כל הנשאר ממנו לאחר הפרשה של התרומה גדולה, שעשיתי לפני"כ מעשר ראשון יחד עם שאר חלקים, יהיה עכשיו תרומת מעשר.

במשנה נאמר שהמפריש אומר זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו. פירוש על שאר החלקים של המעשר. (תפא"י אות יט).

ברמב"ם ובשו"ע נאמר הרי הוא תרומת מעשר על הכל, גם כאן ישנה הדגשה שהתרומת מעשר היא על הכל, דהיינו על כל המעשר.

קריאת שם וקביעת מקום למעשר שני:

כפי שמובא בנוסח המשנה מסיים המפריש ואומר: ומעשר שני בצפוני או בדרומו ומחולל על המעות. וכ"כ הרמב"ם בה"ל מעשר (פ"ט הל' ו') וכך פסק מרן בשולחן ערוך (סי' של"א סעי' קלט) שקודם שיפדה את המעשר שני יקבענו בתחילה, ע"י שיאמר: מעשר שהוא בצפון או בדרום מחולל על מעות אלו.

לסיכום:

א. קריאת שם חולין למאית בתחילת ההפרשה: בכל הנוסחאות הקפידו קודם ההפרשה לקרוא למאית שבצד חולין.

ב. קריאת שם לתרומה גדולה: בכל הנוסחאות קראו שם לתרומה גדולה בנוסח סתמי "והשאר". ובכל הנוסחאות הקפידו לומר שהתרומה גדולה תהיה על הכל.

ג. קריאת שם למעשר ראשון: בכל הנוסחאות אין הגדרה מדויקת לכמות של המעשר, כמו"כ בכל הנוסחאות לא הוזכר מעשר ראשון, אלא מעשר בלבד. חילוק אחד מצאנו בנוסחאות, המשנה התייחסה באופן מפורש למאית שבצד. בעוד שהרמב"ם והשו"ע לא התייחסו אל המאית במפורש שגם היא מעשר ראשון, אלא בדרך עקיפה וכמבואר לעיל.

ד. קריאת שם לתרומת מעשר: בכל הנוסחאות הקפידו לסיים שהתרומת מעשר הוא "עליו" או "על הכל". ואמנם מצאנו חילוק בין הנוסחאות, כאשר המשנה התייחסה אל המאית שבצד שהיא תרומת מעשר באמירת "זה" וכנראה שהמפריש הראה והצביע עליו. בעוד שבנוסח הרמב"ם והשו"ע מפורט יותר "וזה הנשאר יותר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל".

ה. קריאת שם וקביעת מקום למעשר שני: כל הנוסחאות שוות וזהות בזה.

ביאור מפורט לנוסח:**א. קריאת שם חולין למאית בתחילת ההפרשה:**

כאמור לעיל דבר זה זהה בכל הנוסחאות "הרי זה בצד זה והרי הוא חולין" (וע"י בפירוש הרע"ב על המשנה שהפירוש הוא חולין כמו שהוא עתה בטבלו. ולשון "טבל" יותר שייך בזמן הזה ודו"ק).

כמה הסברים לקריאת שם חולין למאית שבצד ניתנו ע"י המפרשים ונביאם בקיצור.

א. המשנה הראשונה (שם על המשנה ובפי' למשנה א) כתב וז"ל "ונראה משום דחלה ותרומת מעשר שתייהם נקראים ראשית מצווה להקדים הפרשתן קודם לשאר המעשרות, אלא שבהפרשה זו א"א לקרות להם שם שעדיין לא הפריש המעשר אינו יכול לקרות להם שם תרומת מעשר, אבל מצווה ליחד להם מקום תחלה והיינו דתני מתניי נוטל כדי תרומת מעשר וכו'" עכ"ד במשנה א. ובמשנה ב הוסיף וכתב "ולחכי תני ה"ז חולין שלא יוכל לקרותו מעשר קודם התרומה".

ב. התפארת ישראל (שם אות יד) כתב וז"ל "וני"ל דדוקא צ"ל כן, דאלי"כ מדמפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר יחד, חיישינן שמא יקדים תרומת מעשר לתרומה גדולה לחכי יאמר כן להיכרא".

ואמנם יש שפקפקו בחששו של התפארת ישראל (עי' שו"ת ציץ אלעזר חלק יא סימן ס"ו) מ"מ לעני"ד מצינו בכמה מקומות שחששו חז"ל שמא יקדים. וק"ו כאן שאין האנשים

יודעים את הביאור לנוסח שהם אומרים ואת כל פרטי הדינים של הפרשת תרו"מ, ורק מה שהוא יודע שאת החלק המופרש הוא מאבדו כיון שזה תרומה. ומשום שהוא מפריש את המאית בתחילה שהיא כוללת את התרומה גדולה ואת התרומת מעשר גם יחד יש לחשוש שיקדים. וכך מדויק בדבריו של התפארת ישראל שם. יעו"ש. ועוד עיי' לרבנו משה זכותא בפירושו קול הרמ"ז על המשנה בדמאי שם, שכתב קרוב לזה.

ג. מוה"ר יוסף הלוי בשו"ת מטה יוסף (סוף חלק ב) כתב וז"ל "צריך להקדים ולומר והרי הוא חולין לפי שאסור להקדים תרומה למעשר לפיכך אומר שלא הפרישו לשם מצווה אלא עדיין הוא חולין כמות שהיה".
וא"כ טעמו קרוב לטעם התפארת ישראל רק שלדבריו החשש הוא מעצם זה שלקח בידו את התרומה גדולה וגם את התרומת מעשר ולכן הוא מדגיש שלא הפרישו לשם מצווה אלא הוא עדיין כמות שהיה.

ד. הגר"א בשנות אליהו (דמאי שם בפירוש הארוך) כתב וז"ל "הטעם דאומר מקודם הרי זה חולין דדין תרומה גדולה להפריש דוקא מאומד - בהערכה ולא במדויק - ותרומת מעשר דינו דווקא במידה - במדויק. ודין תרומה גדולה להפריש מקודם תרומת מעשר. וא"כ היכי ליעבד דיאמר ב' ממאה הרי זה תרומה נמצא דתורם במידה ואסור לתרום במידה, וגם תרומת מעשר שנשאר לא יהיה במדה דלמא אחד ממאה מה שהפריש אח"כ לא ישאר לתרומת מעשר כשיעור או פחות או יותר. דא"א שבכאן ישאר בצמצום כדי תרומת מעשר דהא מתחילה נטל מאומד האחד משלושים ושלוש ושליש ואם יקדים מתחלה תרומת מעשר ויאמר הרי זה מעשר נמצא דהמעשר הוא במידה והתרומה היא מאומד כדינו, מכל מקום הא אסור להקדים וליתן תרומת מעשר קודם תרומה גדולה לכך אומר מתחילה הרי זה חולין נמצא מה שנשאר הרי זה באומד לכן אמר והשאר תרומה כדינו שניתן מאומד.

וא"כ בסיס דבריו של הגר"א הוא ע"פ מה שנפסק שתרומה גדולה ניתנת מאומד, ותרומת מעשר ניתנת במידה. ואמנם יש הסוברים שבזה"ז שתרומת מעשר עומד לשרפה ואין הכהן אוכל אותה אע"פ שירבה במעשרות לית לן בה. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשל"א). אמנם אין כך דעתו של מרן השו"ע שפסק להלכה (של"א סעי' כד) "תרומת מעשר אין מפרישים אותה באומד אלא מדקדק בשיעורה, ואפילו בזמן הזה". (ועיי' בפ"י הרדב"ז על הרמב"ם (תרומות פ"ג הכ"ד) ששינוי בדבר מועט ג"כ נקרא במידה).

לסיכום:

שלשה טעמים עיקריים מצינו במפרשים מדוע יש לקרוא שם חולין למאית בתחילת הפרשה.

א. טעם המשנה ראשונה, יש להקדים מטעם "ראשית" שנאמר בתרומת מעשר.

ב. טעם התפארת ישראל והמטה יוסף, יש להקדים ולומר הרי"ז חולין מחשש שמא יקדים.

ג. טעם הגר"א, יש להקדים ע"מ לפתור בעיית הפרשת תרומה גדולה באומד ותרומת מעשר במידה.

ג. קריאת שם לתרומה גדולה:

כאמור לעיל דבר זה זהה בכל הנוסחאות. ובכולן נאמר בלשון "והשאר / והנשאר" ללא הגדרת כמות מסוימת. והטעם משום שתרומה גדולה ניתנת מאומד - בהערכה. ועוד שווה בכל הנוסחאות שלאחר שקראו שם לתרומה גדולה הוסיפו ואמרו "על הכל" ופירוש הדברים שבוודאי אם שמתי בהדגשה ברורה חלק אחד בצד וקראתי לו חולין. עכשיו שאני עושה תרומה גדולה עלי להדגיש שגם על המונח בצד אני מפריש תרומה גדולה.

בכל הנוסחאות הוגדר כמות התרומה במילה "והשאר" פירוש כל הנוטר מעל 1/100 שעשיתי חולין יהיה תרומה גדולה וציון המקום של התרומה בפירות לכאורה לא הוזכר בכל הנוסחאות. אמנם כבר ביארנו לעיל בשם החזו"א שכאשר נאמר במשנה וברמב"ם ובשו"ע שהחולין יהיה בצד זה כנראה שהמפריש הראה על אותו מקום, וממילא כאשר אומר והשאר פירושו כל מה שלא בצד של החולין שהצבעתי עליו קודם.

ג. קריאת שם למעשר:

בקריאת שם למעשר הבחנו לעיל בין נוסח המשנה לזה של הרמב"ם והשו"ע. כאשר במשנה הדברים נראים יותר מפורשים שגם הנמאית שבצד וגם שאר מעשר הסמוך לו - לנמאית - הרי הם מעשר ראשון. אך הנוסח ברמב"ם ובשו"ע יותר מעורפל ושם לא נאמר במפורש שגם הנמאית שבצד היא מעשר ראשון. למרות שבהכרח זה כך שהלא בסופו נעשה אותו נמאית לתרומת מעשר מן המעשר ראשון.

מ"מ הצדדים השונים בנוסחאות הם: שבכולם לא הוזכר שם המעשר דהיינו מעשר ראשון אלא מעשר בסתמא. וכנראה שאין כל צורך בהזכרת שם המעשר ועוד צד שווה בנוסחאות, שבכולם לא הוגדרה כמות המעשר ראשון כמה היא. והטעם:

כתב התפארת ישראל (יכין אות יח) וז"ל "ולא אמר בפירוש ושאר התשעה, דמדכבר נטל התרומה גדולה אין חייב עוד תשעה שלמים למעשר".

טעם נוסף הביא התפארת ישראל (יכין אות ד') שזה כדי למעט בירור המעשר שלא יתנה ללוי בכל מה שיכול ולא יראה כאוכל מעשרותיו להדיא.

ד. קריאת שם לתרומת מעשר:

הבחנו לעיל בהבדל בין נוסח המשנה לזו של הרמב"ם והשו"ע שבמשנה נאמר באופן סתמי "זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו". ולא אמרה המשנה מיהו זה, והסברנו לעיל בשם החזו"א שכאשר אומר זה כנראה שהוא מראה על אותו הנמאית. מ"מ הרמב"ם והשו"ע כתבו נוסח יותר מבורר באמרום "וזה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל".

כאמור לעיל תרומת מעשר ניתנת במידה. ולכן הנחנו את הנמאית שבצד והיא מדוייקת כפי הצורך. וכאשר אומר המפריש וזה הנשאר הוא עושה את התרומת מעשר עם הציון הכללי של הכמות שכבר אמרה בתחילת הנוסח "אחד ממאה וכו' הרי זה חולין".

בכל הנוסחאות לאחר קריאת השם לתרומת מעשר כתבו על מה הוא חל. במשנה נאמר "תרומת מעשר עליו" ברמב"ם והשו"ע נאמר "תרומת מעשר על הכל".

ה. קריאת שם וקביעת מקום למעשר שני:

בקטע זה ראינו לעיל שכל הנוסחאות שוות. שקוראים שם למעשר שני וקובעים לו מקום בצפון או בדרום כדי שלא יוצר מצב שבאותו מקום שעשינו מעשר ראשון נעשה גם את

המעשר שני, שהלא במעשר ראשון בנוסח המשנה נאמר: ושאר מעשר סמוך לו. ואם לכאורה אותו הסמוך הוא בצד צפון? וז"ל שכאשר אמר המפריש במעשר ראשון שהוא יהיה "בצד זה שהפרשתי" בהכרח שהוא הצביע על מקום מסוים והוא א"כ יודע היכן עשה את המעשר, ושוב במעשר שני הוא כבר יודע היכן לא לעשותו וזהו שהמשנה נתנה לו את שתי האפשרויות או צפון - אם עשה מעשר בדרום, או בדרום - אם עשה מעשר בצפון. את הכמות שאנו זקוקים להפריש עבור מעשר שני לא ציינה המשנה ואף לא ציון ברמב"ם ובשו"ע.

לגבי מעשר עני, וחילול המעשר שני על המעות עיי לקמן.

מסקנת הדברים:

הנוסח שהובא להלכה בשולחן ערוך מקורו מהרמב"ם ותואם ע"פ רוב לנוסח שהובא במשנה. באמירת נוסח זה נפתרים כמה ספיקות ובעיות בהלכה וכפי שפירטנו לעיל בהרחבה.

ואמנם כפי שראינו לעיל ישנה חוסר בהירות בכמה מהקטעים לדוגמא: חוסר ציון מקום מפורש של התרומה בפירות, אלא שבנוסח של השו"ע כנראה שהמפריש הצביע על המקום. וכיום לאדם המפריש אין הדבר ברור דין. דבר נוסף הוא חוסר התייחסות למאית לענין מעשר ראשון. כמו"כ חוסר הגדרה מדויקת של המקום למעשר ראשון ע"מ שלא יתנגש עם המעשר שני שיכול להיות באותו מקום. אא"כ כמו שהסברנו לעיל שדבר זה נעשה ע"י שמורה באצבע.

לאור דברים אלה נראה שכדאי להביא נוסח שמחד נצמד בכל האפשרות לנוסח של מרן השו"ע ומאידך שיהיה ברור ופשוט לכל מפריש ע"מ שלא יוצרו ספיקות בהלכה (עיי בהקדמה לעיל).

הנוסח המצוי:

רבים המפרישים כיום על פי הנוסח הבא שקרוי "נוסח החזו"א" וז"ל הנוסח:
 "יותר מאחד ממאה שיש כאן הרי הוא תרומה גדולה בצד צפון, אותו אחד ממאה שיש כאן ועוד תשעה חלקים כמותם מצד צפון של הפירות הרי הוא מעשר ראשון, אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר עשוי תרומת מעשר, ומעשר שני בדרומו ויהא מחולל הוא וחומשו על פרוטה אחת מהמטבע שיחדתי לפדיון מעשר שני, ואם צריך מעשר עני בדרומו".

הדבר הראשון הבולט לעין בנוסח ע"פ מרן החזו"א שחטרה כאן משפט הפתיחה של כל הנוסחאות הנ"ל כאשר הם הדגישו לייחד את המאית קודם ההפרשה ולקרוא לה שם חולין. וכבר החזו"א התייחס לשינוים בנוסח וכתב (דמאי סי' י"ב אות ב) וז"ל "ואף שאינו אומר בלשון המשנה משמע דאין קפידיא בדבר שהרי הרמב"ם ג"כ שינה לשון המשנה ולפי קטנות השגתינו נוח לנו נוסח האמור מלשון המשנה הרמוז בהלכות רבות אשר לפי הנראה לא עמדנו עליהם כי בפשוטו אין צורך לומר שיהא חולין ואח"כ לקרות עליו שם אלא אפשר לומר יותר מאחד ממאה תרומה, ובוודאי יש כאן מה שיש ללמוד מזה אבל מ"מ לא קבע התנא הדבר חובה על התורם" עכ"ל. ואמנם ע"פ כל הפירושים שהבאנו לעיל יש צורך בהקדמה זו של קריאת שם חולין למאית שבצד. וכמבואר בהרחבה לעיל.

ועוד לעני"ד הלשון של " יותר מאחד ממאה שיש כאן הרי הוא תרומה גדולה" יכול להיות מכשול לאותם שאינם מבינים היטב את הלכות תרו"מ. שיכול להבין המפריש שכל

היותר מאחד ממאה שיש בידו הוא תרומה גדולה וזה וודאי לא כך שרק היותר בלבד הוא תרומה גדולה וכל שאר האחד ממאה הוא מעשר ותרומת מעשר. {ואמנם יש האומרים היותר בה' דהיינו שרק היותר, עכ"ז נלענ"ד שאין הדבר עדיין ברור}. מכל מקום גם אם נאמר שהנוסח שכתב מרן החזו"א ברור עד מאד. עכ"פ ברור הוא שאין זה הנוסח שכתב מרן השו"ע. ולמרות שבוודאי גם אם יאמר אדם בנוסח הפרשה אחר מהנוסח שהובא בשו"ע ודאי שנתקנו פירותיו ויצאו מידי טבלן רק שיאמר באופן המכוון וההגון. מ"מ כדאי לענ"ד לקבוע נוסח ברור ופשוט, שיעלה בקנה אחד עם הנוסח של מרן השו"ע שאנו הולכים בעקבותיו. בנוסף לזה ראיתי לנכון לעשות שינוי המועיל באופן חילול המעשר שני על הפרוטה וכפי שיתבאר להלן.

הנוסח המוצע:

קריאת שם חולין למאית שבצד: אחד ממאה שמונת בצד ישראל טבל.

כאמור לעיל התורם צריך להודיע בתחילת ההפרשה שהמאית שבצד היא עדיין חולין. ונקטנו לשון טבל שזה שייך יותר בזמנינו שאין דיני טהרה מאשר לשון חולין. כמו"כ אנו מציעים לומר "מונת בצד" וזה עדיף מהנוסח שהביאו האחרונים "שיש בידיי", כיון שפעמים רבות שהחלק המפורש מונח על השולחן ולא ביד ובפרט כאשר ההפרשה היא מכמויות גדולות.

קריאת שם לתרומה גדולה: היותר מאחד ממאה שמונת בצד בצד צפוננו הריהו תרומה גדולה על הכל.

על מנת לפטט את הנוסח כתבנו היותר מאחד ממאה בהשמטת המילים "והנשאר מזה שהפרשתי" כפי שהובא בשו"ע, כיון שגם בלי זה יש לדברים אותו משמעות. גם כאן נקטנו "שמונת בצד" ולא "שיש בידיי" וכנ"ל. בהצעת הנוסח כאן כתבנו את המיקום של התרומה גדולה, למרות שבמרן השו"ע לא הוגדר המיקום. אך כבר ביארנו לעיל שמרן כן הגדיר את המקום בדרך עקיפה כאשר כתב "בצד זה" וכמבואר לעיל. וכאן בנוסח פישטנו את הענין יותר. כמוכן שהוספנו את הנאמר בשו"ע שהתרומה גדולה היא על הכל. וכפי שביארנו לעיל שאותם נוסחאות שקוראים שם חולין למאית שבצד עליהם להדגיש שהתרומה גדולה על הכל.

קריאת שם למעשר: אותו אחד ממאה שאמרת שישאר טבל עם שאר הכמות הראויה בצד צפונם של הפירות יהיה מעשר ראשון.

בנוסח שאנו מציעים ישנה התייחסות מפורשת למאית שבצד, למרות שבנוסח שהביא מרן השו"ע אין התייחסות מפורשת לזה אלא עקיפה וכפי שביארנו לעיל. מ"מ ע"מ שיהיו הדברים ברורים למפריש כתבנו בצורה מבוררת.

בענין הכמות הנוספת שאנו מפרישים מתוך הפירות למעשר ראשון, לא כתבנו כמות מפורשת אלא נצמדנו לנוסח של מרן השו"ע שבכוונה לא כתב את הכמות המדויקת וכפי שביארנו הדברים לעיל. בנוסח המוצע ציינו את המיקום של המעשר ראשון ע"מ שלא יוצר מצב שאח"כ נקרא שם למעשר שני באותו מקום. כמו"כ נקטנו בנוסח את השם של המעשר "מעשר ראשון" למרות שמרן השו"ע כתב מעשר בסתם, וזאת על מנת שיהיו הדברים יותר ברורים לתורם.

קריאת שם לתרומת מעשר: אותו אחד ממאה שמונת בצד שעשיתיו מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר על הכל.

בנוסח המוצע הדגשנו את המאית שבצד שהיא זאת שתהיה תרומת מעשר ונוסח זה יותר מבורר מהנאמר במשנה, וכפי שפירטו הרמב"ם ומרן השו"ע וכמבואר לעיל. אמנם את גוף הנוסח שינינו מזה של מרן השו"ע כיון שנוסח זה יותר קל וברור להבנת המפריש. הוספנו בסוף הקטע שהתרומת מעשר היא על הכל. וזה בהצמדות לנוסח של מרן השו"ע, למרות שגם אם לא נכתוב זה ברור מ"מ כיון שגם אם נכתוב זה לא גורע מקלות ההבנה ע"כ נצמדנו לנוסח של מרן השו"ע.

קריאת שם וקביעת מקום למעשר שני: ומעשר שני בדרומם של הפירות.

בנוסח המוצע כתבנו כלשון המשנה, הרמב"ם ומרן השו"ע שהמעשר שני יחול בדרומם של הפירות ולמרות שמרן השו"ע כתב בצפוננו או בדרום זהו בשעת הצורך, דהיינו אם המעשר ראשון בצפון המעשר שני בדרום ולהיפך. אך אנתנו אחר שהגדרנו מפורש שהמעשר ראשון הוא בצפוננו. מוכרחים אנו לומר שהמעשר שני הוא בדרומו. את הכמות הנצרכת למעשר שני לא כתבנו אלא בלשון סתמי כלשון המשנה, הרמב"ם ומרן השו"ע. והטעם כפי הנראה הוא שקשה לנקוט בדיוק את הכמות הנצרכת למעשר שני, שהלא הוא עשירית מכלל הפירות לאחר ההפרשה של התרומה גדולה והמעשר ראשון וקשה לדייק ולציין את הכמות, ולכן נכתב בלשון סתמי. מעשר שני מעשרים בשנת א.ב.ד.ה. לשמיטה.

חילול מעשר שני: ומחולל הוא וחומשו על פרוטה ורבע במטבע שיחדתי לחילול מעשר שני.

כידוע מעשר שני נאכל בטהרה בירושלים, ואם רוצה יכול לפדותו ולעלות הדמים לירושלים בזמן הזה שאין לנו דיני טהרה לא נותר אלא לפדות את מעשר שני על כסף. כאשר אדם פודה פירות שהם טבל וודאי והוא פודה את הפירות לעצמו, על מטבע שהוא שייך לו חייב להוסיף חומש. ואם אחד מהתנאים כגון שהפירות הם דמאי או שמעשר לאחרים אינו מוסיף עליו חומש.

בזמן המקדש כשהיה אדם מחלל מעשר שני ומוסיף עליו חומש. היה מוסיף בפועל כגון אם היה שווה די' היה נותן חמשה. בזמן הזה אין צורך להוסיף חומש בפועל אלא אומר ומחולל הוא וחומשו על פרוטה. (ועיי' תוס' בגיטין דף ס"ה ע"ב א ד"ה ואמה. ובתוס' בב"מ דף נ"ד ע"א ד"ה או). ואמנם מו"ר הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה (סי' ס"ז אות יד) מעיר שאין לומר וחומשו אלא אם ברור לו שפירות אלו חייבים בחומש שאלי"כ אם יחלל פירות מעשר שני השווים מנה ויחד עם החומש מנה ורביע ויחלל את זה על שווה פרוטה ולבסוף יתברר שאין פירות אלו חייבים בחומש נמצא שלא קדשה מהפרוטה אלא ארבע חומשין כיון שחמישית מהפרוטה היתה עבור חומש שהוא למעשה אינו חייב. ולכן יש להקפיד לא לומר וחומשו אלא אם יודע בוודאי שהפירות חייבים בתוספת חומש. אך אם מסופק נכון יותר לא לומר כלל וחומשו כיון דחומש אינו מעכב או יאמר שיהא הוא וחומשו מחולל על פרוטה ורביע עכ"ד.

משום החשש הנ"ל הצענו בנוסח המוצע לאמר שיהיה מחולל על הפרוטה ורבע ע"מ לא להכנס לחששות הנ"ל ובפרט שהרבה לא יודעים ברור האם הפירות חייבים בחומש או לא.

קריאת שם למעשר עני: ומעשר עני בדרומם של הפירות. בשנת ג.ו. לשמיטה מעשרין מעשר עני. ואם הוא טבל ודאי חייב ליתנו לעניים. אמנם על התורם לדעת שפירות אלו שייכים ודאי לשנה השלישית או השישית, וכידוע אין השנה נקבעת למעשרות לפי אי תשרי אלא תלוי בכל מין ומין, ולפי עונת המעשרות של כל אחד. (כמבואר בשו"ע סי' של"א סעי' קכה-קכו) ועל כן אם יודע בוודאות את השנה שלה שייכים הפירות יעשר כפי אותו שנה ואם אינו יודע או שהוא מסופק יאמר בלשון תנאי "ואם צריך מעשר עני יהא בדרומם של הפירות".

סיכום הנוסח המוצע:

יטול מעט יותר מאחד ממאה מכלל הפירות שרוצה להפריש, יזה עליהם מעט מים ובכך יכשירם לקבל טומאה, יגע בהם בידיו ובוזה טימאם. ועי"כ יוכל לאבדם לאחר ההפרשה כדין תרומה טמאה. אם ההפרשה הם מפירות טבל וודאי יברך קודם ההפרשה. ואם הפירות ספק טבל יאמר את הנוסח ללא ברכה.

(ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות).

ויאמר:

(אם מעשר כמה מינים שונים בבת אחת יאמר "יכל מין על מינו" וכמפורט לקמן) אחד ממאה שמונח בצד ישאר טבל (בכל מין בנפרד). והיותר מאחד ממאה שמונח בצד, הריהו תרומה גדולה בצד צפוננו על הכל (כל מין על מינו). אותו אחד ממאה שאמרתי שישאר טבל עם שאר הכמות הראויה בצד צפונם של הפירות יהיה מעשר ראשון (כל מין על מינו). אותו אחד ממאה שמונח בצד שעשיתיו מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר על הכל (כל מין על מינו).

אם הפירות שייכים וודאי לשנת המעשרות של מעשר שני דהיינו שנת א.ב.ד.ה, לשמיטה יאמר: ומעשר שני בדרומם של הפירות (כל מין על מינו).

אם הפירות הם טבל וודאי, ושייכים בוודאות לשנת מעשר שני יברך קודם החילול, ואם הם ספק טבל יאמר בלי ברכה:

(ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו במצותיו וצונו על פידיון מעשר שני).

ויאמר את הנוסח הבא:

ומחולל הוא וחומשו על פרוטה על רבע במטבע שיחדתי לחילול מעשר שני.

אם הפירות הם ספק לאיזה שנת מעשר הם שייכים יאמר:

ומעשר שני בדרומם של הפירות (כל מין על מינו) ומחולל הוא וחומשו על פרוטה ורבע במטבע שיחדתי לחילול מעשר שני, ואם צריך מעשר עני יהיה מעשר עני בדרומם של הפירות. (כל מין על מינו).

אם הפירות שייכים בוודאי לשנת מעשר עני דהיינו שנת ג.ו, לשמיטה לא יזכיר כלל מעשר שני ויאמר:

ומעשר עני בדרומם של הפירות (כל מין על מינו).

בטבל ודאי חייב ליתן את הפירות לעני, ובדמאי אין צריך ליתן לעני.

הרב יצחק לוי שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

תשובות קצרות בהלכה

שאלה: האם יש להפריש חלה מעיסת הסופגניות?

תשובה: אם כוונתו של בעל העיסה לטגן את כל הכמות של העיסה שברשותו ולעשותה סופגניות, יפריש חלה ממנה בלא ברכה. ואם כוונתו לאפות חלק מהעיסה ואפי' מעט יש להפריש חלה עם ברכה.

נימוקים: מרן השו"ע בהל' חלה (שכ"ט סעי' ג) פסק: עיסה שבלייתה עבה וגלגלה על דעת לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגין או ליבשה בחמה ועשה כן, פטורה. ובסעי' ד הוסיף וכתב, אפילו כשעושה אותה על דעת לבשלה וכיוצא בו אם דעתו לאפות ממנה מעט ואפוא, אפילו אין באותו מעט שיעור חלה, כולה מתחייבת על ידו.

נמצינו למדים שדעת מרן השו"ע שעיסת הסופגניות כאשר היא מיועדת כולה לטיגון הרי היא פטורה מחלה אלא אם כן מתכוון לאפות ממנה אפילו מעט. אמנם דעת ר"ת שהיותו והזמן המחייב לגבי הפרשת חלה הוא שעת גילגול העיסה ו היותו ובזמן הגילגול העיסה היא עבה אפילו אם אח"כ יבשלה לית לן בה והרי הוא חייב להפריש חלה עם ברכה. (הביא דבריו הש"ך שם (ס"ק ד) וכתב שיש לחוש לדעת ר"ת ולהפריש מהעיסה חלה ללא ברכה או לחילופין לאפות ממנה מעט ואז הוא מתחייב לכו"ע להפריש חלה עם ברכה.

שאלה: האם יש להפריש חלה מעיסת הבלינצ'יס והלחוח?

תשובה: עיסת הבלינצ'יס פטורה מהפרשת חלה. ועיסת הלחוח אם עושים את הלחוח דק (כמו בלינצ'יס) פטורה מהפרשת חלה. ואם עושים אותו עבה הרי היא חייבת בהפרשת חלה עם ברכה (אם יש שיעור של 1.666 ק"ג למנהגנו) לאחר האפיה ע"י צירוף סל.

נימוקים: מרן השו"ע בהל' חלה (שכ"ט סעי' ה) פסק: טרייתא דהיינו עיסה שבלייתה רכה ושופכין אותה על הכירה ומתפשט עליה ונאפית, פטורה. אבל אם יש בכירה גומא ושופכין אותה לתוכה חשוב לחם וחייב עכ"ל. והנה בשני המקרים שהביא מרן העיסה היא דלילה מאד וההבדל הוא בתוצאה הסופית שמתקבל לאחר האפיה. שבמקרה הראשון של טרייתא התוצאה היא מאפה דק מאד שאין עליו תורת לחם. ואילו במקרה השני של טרוקנין שיש בכירה גומא התוצאה שמתקבלת היא מאפה יותר עבה וחייב בהפרשה עם ברכה. (עיי' גמ' ברכות ל"ז ע"ב) ולפי זה נראה שהבלינצ'יס שהוא מאפה דק מאד דינו כטרייתא שפטורה מחלה. ואילו הלחוח יש שעושים אותו ממש דק כ- 4-2 מ"מ. וא"כ דינו כטרייתא, ויש העושים אותו הרבה יותר עבה כ- 8 מ"מ וא"כ דינו כטרוקנין שחייב בהפרשת חלה. ואמנם ההפרשה תהיה רק לאחר האפיה כיון שבעודה עיסה היא פטורה מחלה עקב דלילותה של העיסה, רק שלאחר האפיה יקח את כל הלחוח שיש בהם כשיעור של 1.666 ק"ג וישימם בסל אחד או שיכסם במפה ויפריש חלה עם ברכה.

אגרונום שמעון אילוז
רכז לשכת הדרכה

הדמיון בין הדלעת לדלורית

לצוות ההילכתי של רבני המכון הגיע השאלה הבאה ע"י משגיח באחד מהשווקים הסיטוניים: המשגיח נתבקש ע"י האחראים לעשר מהדלורית על הדלעת כיון שהדלורית כידוע היא קטנה הרבה מהדלעת ואין הפסד כאשר יחתכו ממנה לעשות הפרשת תרומות ומעשרות. מאידך אם יחתכו מדלעת שהיא גדולה ישאר חתיכה גדולה שהיא חולין אך א"א למוכרה והדבר מהוה הפסד לסוחרים. וע"כ הוא פנה בשאלה לרבני המכון האם הדלורית והדלעת הם נחשבים כמין במינו ואפשר לעשר מזה על זה. או שהם שני מינים שונים ואסור לעשר מזה על זה. נתבקשתי ע"י רבני המכון לכתוב בקצרה על הדמיון שיש בין הדלורית לדלעת כדי לראות אם זה תואם את ההגדרות בשו"ע ע"מ שזה יקרא מין אחד, או לא.

משפחת הדלועיים:

שייכים למשפ' זו המנים הבאים:
מילון, מלפפון, קישוא, אבטיח, דלעת, דלורית, קרא, לופה. כל המנים רגישים לטמפי נמוכות. אופייניים לצמחי המשפחה גדילה מהירה ונוף משתרע, רוב המינים חד- שנתיים וחד ביתים (פרחי הנקבה מכלים אבקנים)

הדלועים:

אלה צמחים דו- פסיגיים, המפתחים גבעול ראשי ועלים פשוטים הנישאים על פטוטרות. כל מפרק מהווה אתר בכוח ליצירת ענף, פרח וקנוקנת, רוב הדלועיים יוצרים 3-10 ענפים ראשיים ממפרקיהם התחתונים - ענף אחד למפרק. הענפים הראשיים מפתחים ענפים משניים. ואלה מפתחים עלים שלישוניים וכו'. ברוב הדלועיים הגבעול הראשי והענפים הראשיים מגיעים לאורך של מטר ויותר, ובדלעות מסוימות אף ל 10 מ'. רובם גדלים ומשתרעים על הקרקע. מיני הדלעת נבדלים במבנה העלה (עלים שעירים לעומת קוצניים). הקנוקנות בדלעת מתפצלות לעומת סוגים אחרים שבהם הן פשוטות (מילון, מלפפון).

דלורית: (יש זנים פתוחים ויש זני מכלוא)

דלורית היא דלעת קטנה ונימנת עם המין *Cucurbita Moshata* בתנאים נוחים מניב הגידול מעל 3 טון ד', הפירות בקבוקיים בצורתם, מתקתקים בטעמם וקמחיים במרקמם. הצמח בדי"כ שרוע ועשוי להגיע לאורך 3 מ'. בטיפוח נמצאים קווים שיחים או שרועים מעט, פרחי הזכר מופיעים בקבוצות, ואילו פרחי הנקבה מופיעים יחידות, אך

ברצף של 3-4 פרחים בזה אחר זה בחיק כל עלה, לאחר החנטה נשארים בעלה הראשון 2-3 פירות, הפרי גלילי, באורך 20-25 ס"מ ובקוטר 6-8 ס"מ. בצד הפיטם הפרי תפוח-מעובה. החלק הגלילי מלא, ואילו בחלק המעובה נמצא חלל זרעים קטן, משקל הפרי 1-2 ק"ג, צבע הציפה בהבשלה צהוב - כתום וצבע הקליפה חום - בהיר עם ההבשלה הצבע מעמיק והקליפה מתקשה, סימני ההבשלה הם החמת העוקץ והתיבשותו ושינוי הגוון.

המשותף לדלעת ולדלורית:

מבחינה בוטנית: הם שייכים למשפ' הדלועים. משפחה זו אוהדת טמפ' גבוהות ולכן מועד גידולם בשטח הפתוח הוא אפריל - יולי.

דלעת: שם המין Cucurbita pepo
דלורית: שם המין Cucurbita moshata

צורת הפרי: הדלעת שונה בהתאם לזן, יש דלעת כדורית שמשקלה 10-12 ק"ג ויש דלעת בצורת בקבוק במשקל 7-8 ק"ג. הדלורית צורתה-בקבוק כשבצד התחתון מורחב והעליון צר.

גודל הפרי: משקל ממוצע של דלורית הוא 1 ק"ג לעומת הדלעת שמשקלה הממוצע הוא 8-10 ק"ג.

טעם הפרי: תכולת הסוכרים היא גבוהה, בדלורית התכולה של הסוכרים גבוהה מזו של הדלעת.

כושר ההשתמרות: חיי מדף ארוכים של מסי חודשים. הדלורית משתמרת יותר מזו של הדלעת.

אופי גידול: הצמחים של סוגים אלה משתרעים ע"פ הקרקע. העלים מעט שעירים, העלים של הדלעת גדולים יותר מאלו של הדלורית. צמחי הדלעת גדולים מאד ואילו אלה של הדלורית קטנים בהרבה. הגבעולים רכים ועדינים. אורך גידול הדלורית קצר יותר קצר יותר בחודש ימים מהדלעת. מסי הפירות בדלורית יכול להגיע ל-3-4 ואילו בדלעת 1-2 פירות.

מירקם הצבע: כתום. בדלעת-כתום עז. דלורית-כתום.

תגובות

לכבוד הרב שניאור ז. רווח שליט"א
השלום וברכה!

...כמה הערות בקציר האומר על מאמרו של הרב מחפוד שליט"א בדין צמח הגאת. יעויין בקרוב ב"אמונת עתיד" 7 דיון ארוך מהי הגדרת פרי. האם ההגדרה היא שפרי היא הציפה הקרובה לגרעין או שמא כל שנאכל נקרא פרי. ולע"ד הוה מח' ראשונים יעויין שם באורך.

ולמאמרו של הרב שליט"א, נלע"ד שנפלה טעות, שהרי כתב שם עמ' 18, וכן עמ' 19 שולבלי הגפנים וכן העלים חייבים בערלה, אך בשו"ע (סי' רצד סעי' ב) מבואר שפטור עפ"י המשנה ערלה (פ"א מ"ז) שרק הפרי או שומר חייבים בערלה ולא העלים.

ולמעשה מתיר שם מצד שאף שכמה אינשי אוכלים את הגאת, אינו הופכם לפרי, וכנראה שהתכוון מטעם שבטלה דעתם אצל כל אדם. ויש להקשות על דבריו מדין חרובי צלמונא וחרובי גידודא (ירושלמי פ"א ה"ב) שמחשבת חיוב מחייבת אף שאין רגילות לאוכלם (עי' ר"ש ריש מעשרות), וכן בנטעו רימין לשם רימין (ירושלמי פ"א ה"א).

ובענין בטלה דעתו אצל כל אדם, יש לדון מצד שהוה כקוצים בערביא, ועי' תוס' (שבת צב ע"ב ד"ה ואת"ל). וע"ע מדריך שמיטה לצרכנים (הוצ' מכון התורה והארץ עמ' 29 הערה 4). ואם אצל עדה מסוימת נהוג להשתמש בגאת, יתכן ויש לאסור מטעם זה.

אלא שיש עכ"פ להתיר מטעם הרדב"ז הנזכר לגבי קני סוכר שמציצה הוי זיעא ואינו פרי. ואמנם עי' מנחת שלמה (עמ' תי) שדן בחיוב ערלה בלימון שאין משתמשים אלא במיץ היוצא מן הפרי והוה זיעא, אלא שמחלק שם שהפטור של זיעא הוא רק כאשר היא טפלה לפרי ואין לה חשיבות בפני"ע, אך כאשר זהו כל הפרי גם זיעא נחשב פרי. ולפ"ז יש לאסור את הקנים והגאת. אלא שיש לחלק שהמציצה בקנים וגאת אינה חשובה ולכן א"א להחשיבה פרי בגלל מציצה זו. ודמי למגדל לריח ולרפואה עי' רדב"ז (ח"א סי' מד) ורע"א (לשו"ע שם לסעי' כג).

ולפ"ז יש לפרש את הירושלמי (ריש ערלה) בנוטע למצווה מצד שהוא רוצה בפרי, שזהו דוקא באתרוג כי צריך שיהא פרי מאכל ואלולי כן אינו יוצא ידי חובת המצווה (עי' בביאור הגר"א לירו' שם). אך בנוטע לריח או לרפואה אף שרוצה את הפרי - פטור. (א)

בכל טוב ובברכת התורה והארץ
יואל פרידמן

(1) י"שר כח להרב יואל פרידמן שליט"א על דבריו החשובים. בדין עלי הקאת (כצ"ל) קיבלנו גם את תשובתו הארוכה והמפורטת של הרה"ג הר"י רצאבי שליט"א מח"ס שו"ת "עולת יצחק" וגם הוא העלה למסקנת הדברים שעלי הקאת פטורים מתרומות ומעשרות ואין נוהג בהם דין ערלה. בעה"י בגליון מס' 4 נביא את תשובתו של הרה"ג הנ"ל במילואה. המערכת.

מהנעשה בביהמ"ד ובמכון

במכון:

* הצוות ההלכתי החל בר"ח חשון את העיסוק בהלכות כלאיים. בימים אלו עוסק הצוות ההלכתי בסיכום ההגדרות של שני מינים לענין איסור כלאים.

* בד בבד עוסק הצוות המקצועי לפתור בעיות ושאלות שהתקבלו במכון בנושאי כלאים כגון הרכבות בזנים שונים, כלאים בתוך משפחת הדלועיים ועוד, ע"פ הגבלות ההלכה.

* בעזהש"י ביום שלישי ט"ז שבט יתקיים יום עיון לרבני ההתישבות בהלכות "מצוות התלויות בארץ". היום עיון יתקיים באולם שע"י מוסדות אור החיים בירושלים מטעם עמותת "מעייני ההתישבות" "והמכון למצוות התלויות בארץ". ובהשתתפות מורנו ורבנו עט"ר מרן הראש"ל הגרע"י שליט"א, מורה דרכנו הגרש"מ עאמר שליט"א, ועוד רבנים שליט"א.

* במהלך חודש הבא נקיים בעזה"י מצוות מתנות עניים בזיתים ברוב פאר והדר ובהשתתפות רבותינו שליט"א (על הזמן המדוייק תבוא הודעה נפרדת).

במדרשה:

* במסגרת המדרשה נערכים להיענות לכל ההזמנות של בתי הספר, מועצות דתיות וארגונים פרטיים, לשעורים בהלכות מצוות התלויות בארץ בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות.

* בימים אלה הסתיים קורס מקיף על רוב הנושאים של מצוות ארץ ישראל שנערך בהרצליה בשיתוף המחלקה לתרבות תורנית בעיריית הרצליה

* במסגרת המדרשה עמלים בימים אלו בהכנת חוברות למידה לבתי ספר לפי הרמות השונות, על כל מצווה ומצווה מהמצוות התלויות בארץ בנפרד.